

Fig. 1. Roskilde Vor Frue. Ydre, set fra Nordøst.

E. M. 1943

ROSKILDE VOR FRUE KIRKE

Kirken, der var viet til *Vor Frue*, blev ifølge Sakse¹ opført af Svend Nordmand, der sad paa Roskilde Bispesol fra 1073—88, inden for hvilket Tidsrum Kirken altsaa maa være paabegyndt. 1838 fandtes paa Kirkegaarden 16 Mønter, der var nedlagt som Gravgave, af numismatiske Grunde vistnok o. 1060², fire fra Tiden før 1035, men tolv fra Svend Estridsøns Kongetid. Er denne Datering rigtig, maa der have været Gravplads paa Stedet før den nuværende Kirkes Opførelse.

Vel o. 1160 stiftede Landprovst Isak som Sonebod et Nonnekloster af Benediktinerordenen³ i Tilknytning til Kirken. Sakse beretter herom⁴, at da Biskop Asser døde

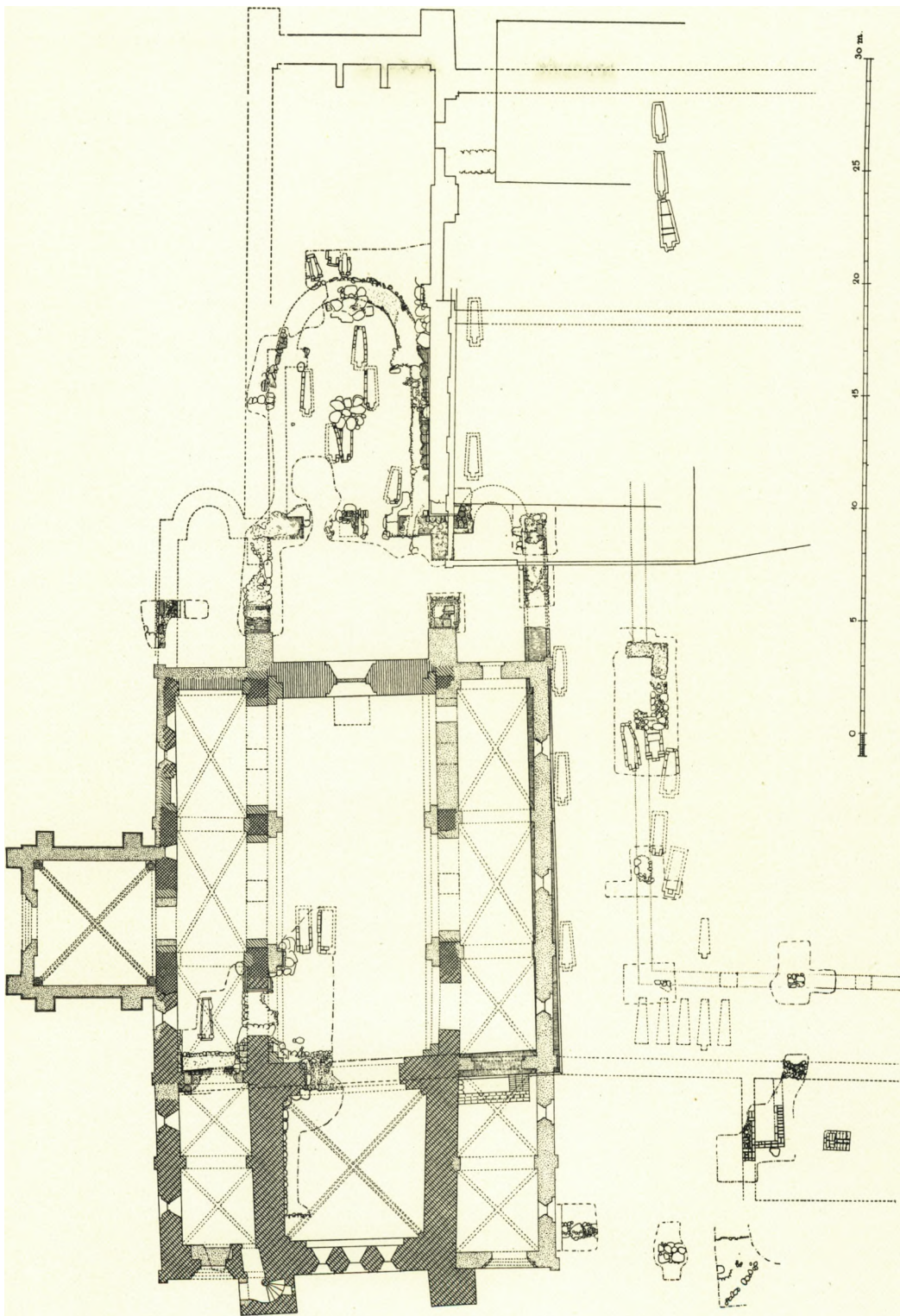

Fig. 2. Roskilde Vor Frue. Udgravningsplan. 1:300. Maalt af C. G. S. 1935.

Fig. 3. Roskilde Vor Frue, set fra Nordvest. Tegning af J. Kornerup 1853.

Fig. 4. Roskilde Vor Frue, set fra Nordøst. Akvarel af H. Sibbern 1855.

Fig. 5. Roskilde Vor Frue, efter Vaabenhuses Nedbrydning. Tegning af J. Kornerup 1857.

Fig. 6. Roskilde Vor Frue, set fra Sydøst. Tegning af J. Kornerup 1859.

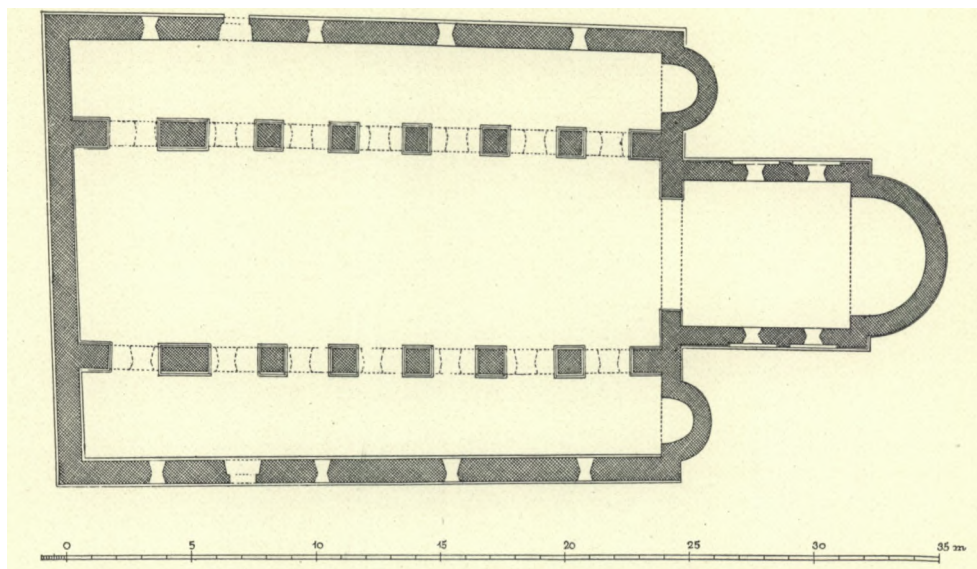

Fig. 7. Roskilde Vor Frue. Den oprindelige Bygning. Rekonstruktionsplan. 1:300.
Maalt og tegnet af C. G. S. 1933—34.

[18. April 1158], fjernede Isak sammen med Domprovst Herman og Læsemester Arnfast Bisp Vilhelms Ben for at begrave Asser i hans Grav. Som Følge af denne Helligbrøde døde Herman og Arnfast af smertefulde Sygdomme, mens Isak for at undgaa en lignende Skæbne stiftede Frue Kloster.

Ved et udateret Gavebrev⁵, som dog snarest tilhører 1160'rne, skænkede Absalon Vor Frue Kloster, »der var styrket ved en ny Grundlæggelse og opbygget ved fromme Hjælperes Arbejde«, en »Medgift« bestaaende af hele Bispetienden af Roskilde By og hans Gaard i Hove. Hvori denne nye Grundlæggelse har givet sig Udtryk, ved vi ikke.

19. Juli 1177 lod Absalon sin Slægtning, den hellige Margrethes Ben føre fra Stranden ved Køge, hvor hun var blevet begravet som formodet Selvmorderske, og til Vor Frue Kirke i Roskilde, og skrinlægge her⁶. Dette blev Indledningen til Klosterets og Kirkens almindelige Velstand, idet Absalon skænkede Stiftelsen en Trediedel af Ofringerne »ved S. Margrethes Grav ved Havet« [ved Køge Strand] samt Indtægterne af Landsbyerne i 12 østsjællandske Herreder, den saakaldte Margrethe-Kollekt⁷.

Omtrent paa denne Tid og muligvis i Anledning af Margrethes Translation er Klosterets Overgang til Cistercienserordenens Regler blevet fuldbyrdet⁸. 1193 hidkaldte Jaromar Nonner fra Klosteret til det af ham stiftede Kloster i Bergen paa Rygen⁹.

1242 eller 1243¹⁰ blev Klosteret »antændt«, uden at der meldes noget om, hvor omfattende Skaderne var; ialtfald blev det, der var brændt, genopført.

1523 overdrog Frederik 1. Klostergodset som kgl. Len til Henrik Krummedige¹¹. Ved Reformationen ophævedes Klosteret ikke, og endnu 1563 omtales Nonner. 1570 udgik der Kongebrev¹² om Vurdering af de Huse paa Vor Frue Kloster, hvori Priorissen og Nonnerne havde boet. Kirken, Kirkegaarden og Abildhaven maatte dog ikke røres. 1571 tilbyttede Frantz Banner sig Klosteret med Hus, Gaard og Gaardsrum¹³ — Kirken forblev altsaa under Kronen — og kort efter er Klosteret sikkert blevet nedbrudt.

1393 nævnes *Vor Frue* Alter (sml. S. 82), 1516 S. *Annas* Alter¹⁴.

Kirken, der indtil Reformationen havde været meget velhavende, var 1655 blevet saa fattig, at den ikke i Længden kunde taale Omkostninger og Vedligeholdelse af Præsteresidensen, men »maatte selv derover blive øde«¹⁵. 1. August 1688 overlod Christian 5.

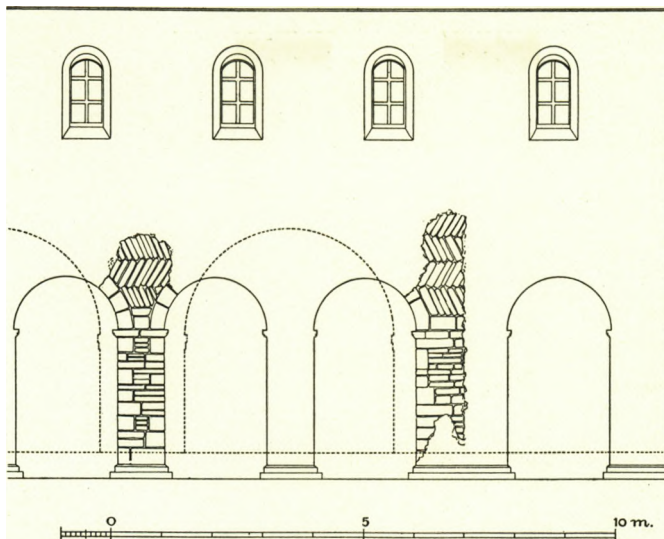

Fig. 8. Roskilde Vor Frue. Rekonstruktion af den vestligste Del af søndre Midtskibsvæg; den senere Arkadedeling og nuværende Gulvhøjde indpunkteret. 1:150. Tegnet af C. G. S. 1944 paa Grundlag af Korerup og Undersøgelser 1933—34 (S. 66).

Rektoren ved Domskolen og de fire øverste Hørere Tienden, mod at de vedligeholdt Bygningen og Inventaret¹⁶, hvad Forholdene viste, at de ikke gjorde.

I Overensstemmelse med dens Beliggenhed i Byens Udkant maa der til Kirken have hørt et Landsogn¹⁷, og ogsaa som Klosterkirke vedblev den at være Sognekirke¹⁸. Paa Christian 3.s Tid fastsattes det, at den skulde være Sognekirke for Kamstrup, Tjæreby, Skalstrup, Darup og Hastrup¹⁹. Sognet var indtil 1752 annekteret til nederste Kapellani ved Domkirken²⁰. 30. November 1753 blev Kirken afløst og overleveret Stiftsskriveren; den har siden været Stiftslandsbykirke²¹. Siden 1907, da en ny Vor Frue Kirke blev bygget Syd for Roskilde, i Kamstrup, har Kirken kun lejlighedsvis været anvendt til Gudstjeneste.

Kirken ligger i den sydlige Udkant af det middelalderlige Roskilde, hvor Kirken og Klostergrunden i Nord og Øst begrænsedes af Kongens Gade, i Syd af »Hestemarkes Brynd« og mod Vest af Vor Frue Klosterstræde, sml. Resens Kort, S. 26, Mærke 50.

Kirkegaarden hegnes mod Nord af stærkt flikmuret, middelalderlig Munkestensmur, hvori der senere er rejst en Køreport med Fodgængerlaage, begge fladrundbuede med indvendig Fals; til de andre Sider er der Mure af smaa, gule Sten, med smalle Støttesten fra forskellig Tid, hovedsagelig fra 1871 (Kaldsbog).

Kirken bestaar af Hovedskib og nordre Sideskib fra romansk Tid, senromansk Vestforlængelse med gotisk Taarnoverbygning, Vaabenhus mod Nord fra 1857 og rekonstrueret søndre Sideskib fra 1887.

Byggehistorien er en lang Kæde af indgribende Ændringer lige fra den romanske Periode og op til forrige Aarhundrede. Det nuværende, stærkt skal-

murede og afrettede Kirkehus, hvis afstumpede Udseende fortrinsvis skyldes Ildsvaade, giver kun en slet Forestilling om den oprindelige Kirke, en af Landets ældste Stenkirker.

Den romanske Kirke, hvis Opførelse, som ovenfor vist, kan sættes til Slutningen af 1000-Aarene, var hovedsagelig bygget af *Fraadstenskvadre* med sparsom Anvendelse af *Faksekalk* og *Kridt*. Den havde Form som en treskibet Pillebasilika uden Tværskib; mod Øst afsluttedes Kor og Sideskibe af halvrunde Apsider.

Kendskabet til denne Bygnings Enkeltheder og arkitektoniske Tilføjelser og Ændringer skyldes Udgravninger og Udhugninger foretaget 1856, 58 og 65 af Steen Friis og J. Kornerup, 1871 af J. B. Løffler, og 1933—34 af Nationalmuseet ved C. G. Schultz (jfr. Udgravningsplanen, Fig. 2).

Det oprindelige Østparti. Af Kirkens *Hovedapsis*, hvis Tilstedeværelse konstateredes allerede 1856, var kun sparsomme Syldrester bevaret, men nok til at Murens indre og ydre Kontur kunde fastslaaes. Apsiden har været smallere end Koret, ca. 6,50 m overfor Korets 7,35. Der fandtes ikke sikre Enkeltheder fra Murværket, men udfra Korets Udsmykning tør man formode, at Apsiden har været rigt dekoreret²².

Sideskib s ap siderne. Kun den søndres Fundamentrester er undersøgt; af disse var et Stykke sammen med Sideskibets til Koret stødende Gavlmur bevaret i to Kvaderskifters Højde, af hvilke det nederste under Gavlmuren sprang o. 6 cm frem og dannede et retkantet Sokkelled. Resten af Fundamenterne er sikkert blevet bortgravet i Slutningen af 1860'erne, da man tæt Sydøst for Kirken fjernede noget Murværk, der efter Arbejdernes Udsagn var af Fraadsten og i Formen lignede det halve af en rund Kalkkule²³.

Koret har udvendig været næsten nøjagtig kvadratisk, 7,50 m langt, 7,35 m bredt. Dets Sydmur fandtes ved sidste Udgravning bevaret i to Skifters Højde, hvoraf det nederste sprang o. 10 cm frem. Flankemurene har ved en smal Pilaster været delt i to forneden skraakantede Blændinger, der flankeredes af to brede Pilastre; paa den ene af disse var bevaret en hulkantet Sokkelsten. Oventil har Blændingerne sikkert været forbundet med den fra flere af Roskildeegnens romanske Kirker kendte karakteristiske Rundbuegesims, og i hver af dem har der vel siddet et Vindue²⁴.

Skibene. Af det oprindelige Hovedskib, der hvilede paa 7 Par pillebaarne Arkader staar nu kun de 5 vestlige Fag i meget ændret Tilstand. Paa Nord-siden staar o. 16 m oprindelig Mur; mod Syd, hvor Muren ofte er ændret, kan Fraadstenene følges som et o. 9,50 m langt og godt 3 m højt Bælte. Der har oprindelig været 7 Vinduer til hver Side — fordelt uden Hensyn til Midtskibsarkaderne — alle med Stik af tildannede Kilesten; de staaende Fag har bevaret deres Vinduer, tilmurede, fem mod Nord, af hvilke det øst-

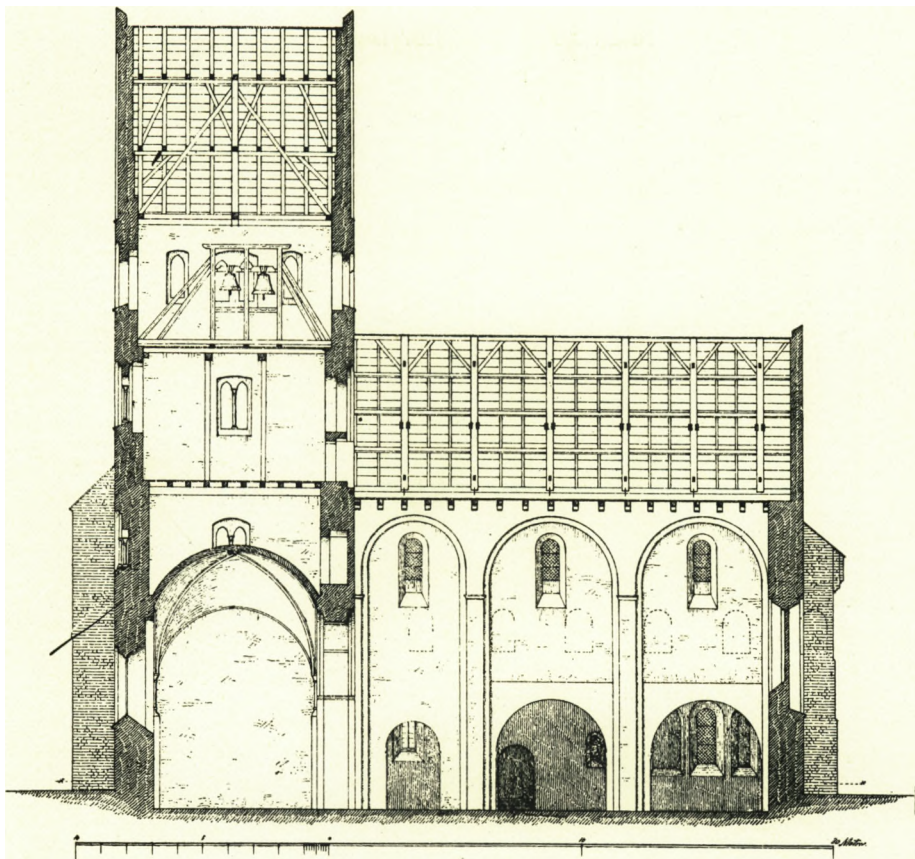

Fig. 9. Roskilde Vor Frue. Langsnit. 1:300. Efter Löffler: Sjællands Stiftslandsbykirker.

ligste, moderne omsatte, sidder i den nordøstligste Støttestøtte, der altsaa er en Rest af den oprindelige Mur, og fem mod Syd, det næstvestligste delvis skjult af den vestre Støttestøtte. Urørt er imidlertid kun det Vindue, der blev skjult ved Opførelsen af det romanske Vaabehus foran Norddøren; det maaler i ydre Murflugt 173x88 cm, og i Lysningen afdækkedes 1931 en svær Egeramme med udvendig Glasfals og Spor af en lodret og to vandrette, brede Tværprosser. Alle de andre Vinduer var senere blevet udvidede (sml. S. 70).

Sideskibene. Søndre Sideskib var allerede nedbrudt, da Resens Bykort blev tegnet, men det nordre staar i samme Længde som Hovedskibet, dog helt skalmuret udvendig. Eet Vindue er bevaret bag det nye Vaabehus' Østmur, indvendig 140x71 cm, udvendig moderne omsat; endvidere konstateredes 1934 Østkarmen af det vestligste Vindue (sml. Udgravningsplanen).

Ingen af Kirkens oprindelige Døre er bevaret, den nuværende Norddør sidder omtrent paa den gamles Plads, Syddøren forsvandt ved Sideskibets Nedrivning, og hvis der har været en Vestdør, hvad der maa anses for sandsynligt, gik denne tabt ved den senromanske Udvidelse mod Vest.

I det *Indre* er kun tre Par Arkadepiller bevaret, helt indkapslede i senere Murværk, men Arkadedelingen kan rekonstrueres paa Grundlag af Undersøgelserne 1933—34, suppleret med Iagttagelser gjort af Kornerup, der 1865 blotlagde Indersiderne af to Piller mod Syd med tilstødende Bueslagsrester (Fig. 8). Pillerne har Sokkel med temmelig stejl Skraakant over et svagt, retkantet Fremspring. De har ikke-omkringløbende Kragbaand, med nedadvendt Skraakantprofil under en lille, skarp Rille. Pillerne har været kvadratiske ca. 90 x 95 cm, undtagen det vestligste Par, der er rektangulære, o. 90 x 180 cm. Hvad Grunden har været til disse Pillers ekstraordinære Sværhed, er vanskeligt at sige. Udgravninger og Afbankninger viste, at de hverken havde baaret et enkelt Taarn over Midtskibet, ej heller havde tjent til Støtte for Sideskibstaarne; der var ikke Spor efter en Tværmur eller en Arkaderække; de synes derfor ikke at have haft nogen konstruktiv Betydning, men maa sikkert jævnføres med det næstvestligste Pillepar i den med Vor Frue beslægtede Dalby Kirke i Skaane; disse, der ind mod Midtskibet har Niche-søjler, er ligeledes sværere end de øvrige Piller. — Arkaderne har været knap 4 m høje og o. 2 m brede.

Angaaende Udstemninger i de østlige Arkadepiller til Afskilring af Bikor i Sideskibene se S. 84.

I Overvæggene var Fraadstenene i stor Udstrækning lagt i Sildebensmønster (opus spicatum, Fig. 8 og 11), hvorfor man kunde formode, at de havde staaet frie. Afbankninger 1934 syntes imidlertid at vise, at dette Mønstermurværk fra første Færd har været overpudset.

Udgravningerne bragte ogsaa Oplysninger om Kirkens ældste, kalkstøbte *Gulu*, af hvilket der i Koret var bevaret et Par Pletter. Løsfund af blaadæmpede Fliser viste, at der herpaa — maaske senere — var lagt en Gulvmosaik med Rosetter, svarende til den i S. Laurentii Kirke (S. 35). I Skibet sporedes den oprindelige Gulvhøjde som en tommetyk Kalkstribе, der kun var skilt fra det oprindelige Muldrag ved et tyndt Lag Smaasten; dets Niveau var saaledes, at det lod 1½ Skifte af Pillernes Plint fri.

Ændringer og Tilføjelser. I 1100'rne skete der store Forandringer med Kirkebygningen. Sandsynligvis i første Halvdel af Aarhundredet byggedes et Vaabenhus foran Norddøren, kort før 1200 blev Østpartiet og i Forbindelse hermed, men maaske noget senere, ogsaa Vestpartiet ændret.

Det senromanske †*Vaabenhus*, der blev nedrevet 1857, var som ovenfor (S. 65) nævnt, opført før Midtskibets Vinduer blev udvidede og fik Teglstenslysninger. Det kendes fra Tegninger (Fig. 3—5), som udførtes faa Aar før og under Nedrivningen. Murene er paa Tegningen lavere end de forhøjede Sideskibsmure, men sikkert jævnhøje med de oprindelige. Kun Nord- og Vest-siden havde bevaret deres oprindelige, romanske Dekorationer, idet Murene

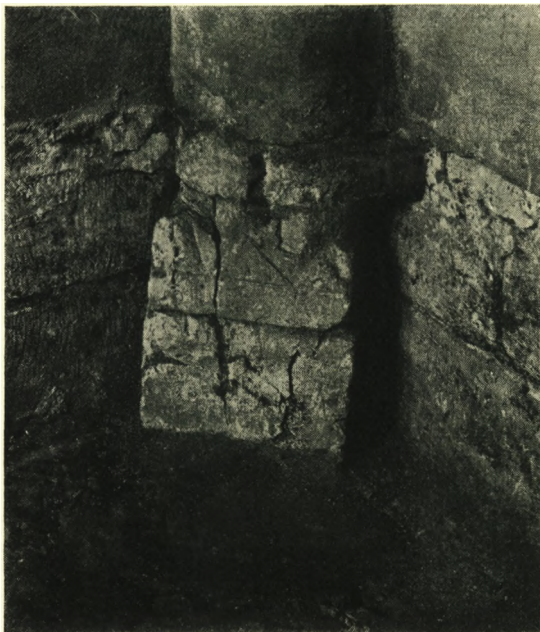

Fig. 10. Roskilde Vor Frue. Fodled under nordøstre Hjørnesøjle i Taarnrum. (S. 69).

(jfr. Koret) ved Lisener var delt i henholdsvis fire og tre Blændingsfelter, der opad afsluttedes med Tvilling- og Trillingbuer. Den syvdelte Blændingsgavl, den spidsbuede Norddør samt det spidsbuede Vestvindue er derimod gotiske Ændringer. I det Indre var der, ifølge Steen Friis, »hvælvet Stenloft«, hvilende paa 4 Hjørnesøjler af Kridtsten. Hvælvingens søndre Skjoldbue ses paa en Tegning af Kornerup (Fig. 5), spidsbuet og formentlig tidligst fra o. 1200.

I Slutningen af 1100'rne blev Kirkens Østparti radikalt ændret, idet det gamle Fraadstenskor og alle tre Apsider blev nedrevet. I Stedet byggedes et *nyt Kor* (Kor 2) i Bredde med Midtskibet, uden Apsis, og Sideskibene forlængedes 1,25 m mod Øst og fik lige Afslutning (Fig. 12). Disse nye Bygningsdele, der konstateredes ved de sidste Udgravninger, har været af *Munkesten* og *Kridt*.

Det nye Kor (Kor 2) var *toskibet*, en højst original og, for en Korbygning, enestaaende Løsning. Midt paa søndre Langvæg afdækkedes en halvrund Søjlebase af Munkesten og en helt tilsvarende saas paa Østsiden af en kvadratisk Teglstenspille, der var indbygget i Korbuen, og som maa have delt denne i to lige store Arkader. Endvidere fandtes der i Rummets Midte et kraftigt Pillefundament, lagt af svære Kampesten, hvorpaa der dog ikke var bevaret Murværk. Koret har altsaa været dækket med fire Hvælv — maaske Grathvælv, eftersom der ikke ved Udgravningen blev fundet Ribbesten fra en saa tidlig Periode — hvilende paa en Midtsøjle eller -pille.

Halvsøjlebasen paa Sydveggen var bevaret i tre Skifters Højde, det nederste udformet som en retkantet Plint, det øverste med ikke særlig stærkt rundet Overkant. Mørtelspor viste endvidere, at det forsvundne fjerde Skifte havde været trukket noget tilbage. Halvsøjlebaserne var altsaa i Slægt med den i S. Laurentii Kirke udgravede, og maa som denne have svaret temmelig nøje til Vægpilebaserne i de vestligste Fag af Domkirkens Sideskibe (S. 37 f.).

Korets paa denne omstændelige Maade overhævede Indre maa have frembudt stor Lighed med Forhallen i Udby Kirke ved Kalundborg.

Ikke længe efter at Kor 2 var rejst, har man taget fat paa en større *Ombygning af Kirkens Vestende*: Opførelsen af et *Taarn* samt en *Forlængelse* mod Vest af *nordre Sideskib*. Af Stilformerne ses, at disse Byggeforetagender har strakt sig over en længere Periode, og at der har været Standsninger i Arbejdet.

Ogsaa i disse Bygningsafsnit er Materialet blandet: Indervæggene og alle de Murflader, der ikke var udsat for Vejrligets Paavirkning, er næsten udelukkende af *Kridtkvadre* af ret ensartet Størrelse og lagt i jævne Skifter, mens alle ydre Murflader er af *Munkesten* i Munkeskifte. Teglene i Taarnets Underdel og i Sideskibet er ret smaa (25—26x 12—12,5—13x7—8 cm, 10 Skifter = 98 cm) og for det meste røde; højt i Taarnet ses dog ret store, sammenhængende Bælter af gullige Sten. Nordligt i Taarnets Vestmur, o. 2,10 m over Terræn, ses en Munkesten, hvori der før Brændingen med flydende Kursivskrift er ridset: non faciunt («de gør ikke»). Stenen sidder paa oprindelig Plads, men o. 2 cm af dens Nordende er i ny Tid blevet bortstemmet ved Indsætningen af en moderne Sten.

Af Aarsager, der ikke mere kan paavises, begyndte Ombygningen med, at Midtskibets Vestfag blev taget ned til Grunden og genopført, som det synes, med meget smaa Ændringer. Maalene paa det herved ombyggede Arkadepar, hvis to Munkestensskifter høje Kragbaand nu fik Hulkantprofil over Rundstav, er kun lidet forandrede, og de hertil svarende, 110 cm brede Højkirkevinduer er af ganske simpel Type, med Lysningsfals af Munkesten paa Kant og udvendig med Løberskifte omkring det Halvstens Munkestensstik. Bortset fra det ovenfor omtalte, af Vaabenhustaget dækkede Vindue, er samtidig alle de gamle Højkirkevinduer ved Afhugning blevet udvidet til 110 cm's Bredde, og i Stedet for de gamle Egerammer er der i dem blevet indsat Lysninger af Teglsten, trykket fast i den indtil 5 cm tykke Puds, hvormed de raat hugne Smige er afrettet. Den sidste Ændring kan nu kun iagttages mod Nord, i et Par af de oprindelige Højkirkevinduer, hvorfra Tilmuringen er fjernet. Mod Syd er Forholdene udviskede, idet Vinduerne her i 1865 fik nye Fraadstenssmige og Munkestenslysninger.

Murværket i de saaledes fornyede Høj kirkemure fortsætter sig ubrudt ind paa Langsiderne af Taarnets Underdel, og denne sidste er øjensynlig sam-

tidig med de to Sideskibsfag, der dækker det nederste af Taarnets Nordside.

De nævnte tre Bygningsafsnit stammer i alt væsentligt fra samme Byggeperiode, dog er der nogen Mulighed for, at Taarnrummet kan indeholde ældre Murværk, Rester af et ældre Taarn eller Vestparti. Taarnvæggene dækkes af olie-malet Puds og unddrager sig en Bedømmelse, men de nu afrensede, svære Trekvartsøjler i Rummets Hjørner er paa-faldende daarligt sammenarbejdet med selve Taarnhvælvet, hvis Detailler er ret spinkle og lette (Fig. 9). 1934 blev den af Gulvet skjulte nedre Del af Nordøstsøjlen undersøgt; det viste sig da, at den havde et karakteristisk Fodled, bestaaende af to runde Hjørneknolde, hvorimellem en ligesidet Trekant med opadvendende Spids (Fig. 10). Et lignende Fodled ses udvendig paa Domkirkens Koromgang, der dateres til

o. 1170²⁵, og i Ringsted er det o. 1180 anvendt som øvre Afslutning paa de indlagte Søjlestave i Midtskibet²⁶. Men man kan ikke bestride, at Motivet kan have levet en Tid ind i 1200-Tallet, da man paa Taarnets Nordside, inde i Sideskibsforlængelsen, finder et andet ældre Træk, det lille Rundhjørne (sml. S. 71).

Sikkert er derimod, at det nuværende Helsten tykke, kuppelagtige, lidet indskaarne Taarnhvælv, hvis Type snarest maa henføres til o. 1250 (sml. Taarnbue), ikke kan være planlagt fra Begyndelsen. Det er muret af langt tykkere Sten (26—27 x ? x 9—9,5 cm, sml. ndf. Munkestensrundbue og Klokkerum), og paa de just omtalte, svære Hjørnesøjler staar der spinkle Dværgsøjler, som man, for at mildne den bratte Overgang, har givet uforholdsmæssig store, nærmest krukkeformede Baser. Dværgsøjlerne afsluttes foroven med bredt udladende Trapezkapitæler, paa hvilke saavel de svære, trekløverprofilerede Ribber (Fig. 14 a) som Rundstavene, der markerer de spidsbuede Skjoldbuefelter, løber af.

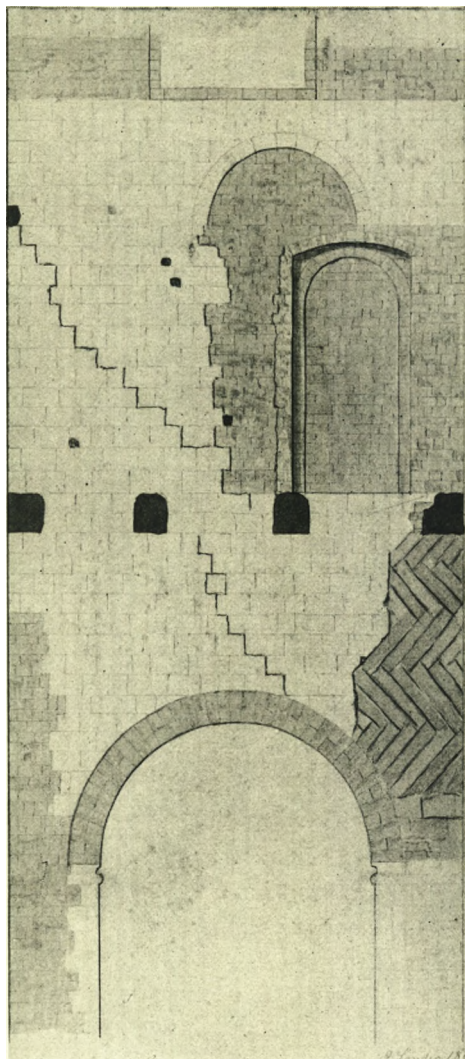

Fig. 11. Roskilde Vor Frue. Parti af Skibets nordre Sidemur. Farvelagt Tegning af I. Landtner 1865 (S. 66, 75).

Det er ikke muligt uden Udhugning at afgøre, om der findes Spor af en ældre og lavere Taarnbue. Den nuværende anselige, spidsbuede Taarnarkade maa imidlertid være samtidig med Hvælvet, hvis østre Skjoldbuerundstav næsten berører dens Issepunkt. Taarnbuevangerne har Helstens Fals til begge Sider, fortsættende sig som to Halvstens False i Bueslaget og brydende de ikke omløbende Kragbaand, der — i hvert Fald nu — har en gnidret, vistnok i Puds trukken Profil, bestaaende af Rundstav over Skraakant. Undersiden af Buen er mellem Falsene smykket med tre rundstavformede Nedhæng, eet i Buetoppen og eet under hver Buehalvdel, nøjagtig som under Gjordbuerne i Sorø Kirkes Midtskibshvælv, som er indbygget kort efter 1250²⁷.

En bred, spidsbuet Blænding i Vestvæggen omfatter en trekoblet Vinduesgruppe. I de smigede, spidsbuede Vinduer, af hvilke det midterste (genfremstillede) er højest og bredest (o. 325 x 126 cm mod o. 260 x 106), er Lysningerne fornyet; udvendig, hvor de har Halvstens Fals og Løberskifte omkring Stikket, ses de at være i Forbandt med de omgivende Murflader, i hvilke de altsaa ikke senere kan være brudt. Tregruppe-Motivet er laant fra Domkirken, hvor det er repræsenteret gennem hele den lange, romanske Byggeperiode.

Ved Forlængelsen af nordre Sideskib nedbrødes dettes Vestgavl; og den Del af dets Langmur, der laa Vest for Vaabenhuset, blev fuldstændig ombygget. Det tilbyggede Stykke af Sideskibet, hvis Gavl er i Forbandt med Taarnet og flugter med dets Vestmur, omfatter to tilnærmelsesvis kvadratiske Fag, og denne Fagdeling markeres i det stærkt skalmurede Ydre af 54 cm brede Lisener (Fig. 3—5), der foroven forbindes af to Savskifter, et indlagt og derved et udkraget, adskilt fra hinanden af et almindeligt, glat Skifte; under Tagkægget er der en simpel, falset Gesims. Midt i hvert Fag er der et smiget, udvendig falset Rundbuevindue i samme rent romanske Udførelse som Vinduerne i den ovenfor omtalte Tregruppe og med udpræget slankt proportioneret Lysning (184x26 cm); et lignende Vindue er indsat i den ombyggede Del af Sideskibet. En o. 197 cm bred Vestportal staar indvendig tilmuret i Plan med Murflugten, men dens ganske lave, spærformede Stik kan dog endnu skimtes. Udvendig, hvor den staar som en rundbuet Blænding, har den tre Halvstens False, hvis fire udadgaende Hjørner hvert har sin Formstensprofil, regnet ude fra: halvrundt, hulet, retkantet og skraakantet. Næsten alle Stenene er dog fornyede, og Portalen virker nu uforholdsmæssig trykket, idet Terrænet er steget meget betydeligt siden Middelalderen.

Sideskibsforlængelsens *Indre*, der nu anvendes som Gravkapel, har fra første Færd været beregnet paa at overhælvles, idet Rummets Langvægge middeles af hver sin 54 cm brede, 26 cm fremspringende Gjordbuepille af Kridtkvadere. Den nordre dækkes af moderne Puds, mens den søndre kun er hvidtet,

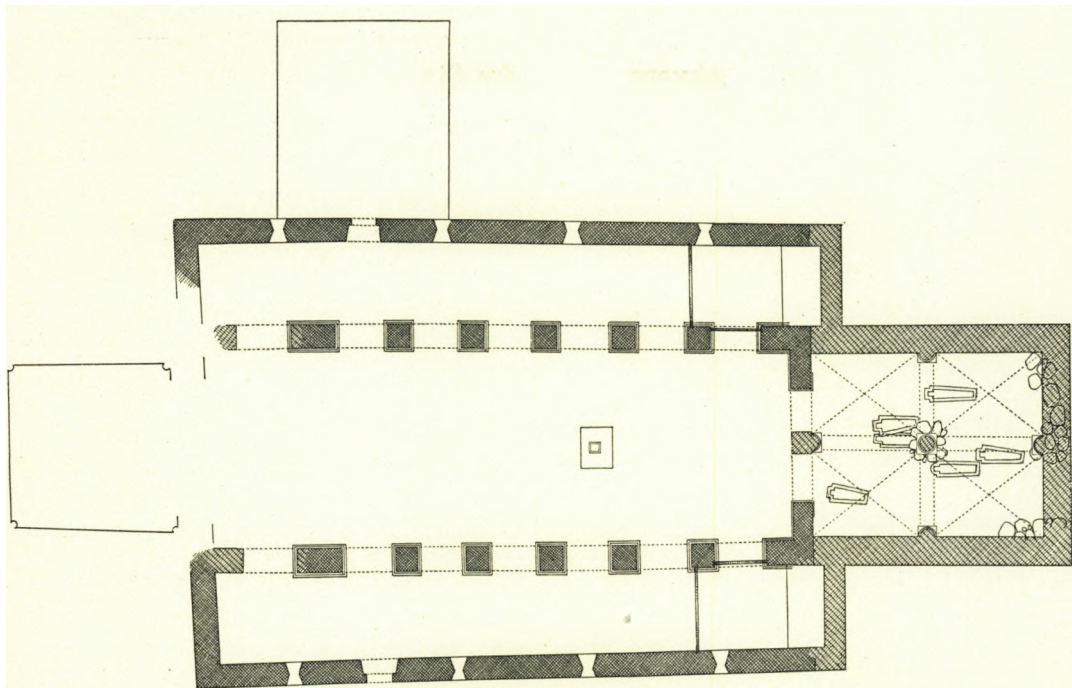

Fig. 12. Roskilde Vor Frue. Plan, efter Korets Ombygning (Kor 2). 1:300. Maalt af C. G. S. 1937.
(S. 67).

og det ses, at den er i Forbandt med Taarnmurens Kridtkvadermurværk, og at dens Hjørner er let rundede, en beskeden Profilerings, der ikke er ualmindelig i vor ældre Teglstensarkitektur²⁸ og blandt andet kendes fra Domkirken. Endvidere kan man endnu, lidt inden for Konturerne af de nuværende Hvælvs søndre Skjoldbuer, tydeligt følge Omridsene af de oprindelige, ved Opførelsen udsparede Skjoldbueafsæt. Mellemmene mellem disse Afsæt, der har Form som temmelig stejle Spidsbuer, og de nuværende, mere bredt spændte Skjoldbuelinier, er udfyldt med uregelmæssigt Murværk. Det er heraf klart, at de nuværende Halvstens Hvælv, hvis Type forøvrigt er udpræget unggotisk, ikke kan være oprindelige, og at Sideskibsforlængelsen i en sandsynligvis ret lang Periode har staaet uden Hvælvinger (sml. S. 74).

Ad en kun 59 cm bred, rundbuet Dør helt mod Syd i Sideskibets Vestvæg og gennem en kort, tøndehvælvet Gang, begge oprindelige, kommer man ud til Taarntrappen, der er anbragt i den nordre af de to svære Piller, som støtter Taarnets Vesthjørner. Trappens Skakt og den 26 cm tykke, runde Spindel er muret af Kridtsten, mens Loftets udkragende, rulskeftemurede Rundbuer er af Munkesten. Den nuværende, fladbuede Underdør mod Nord er en moderne Gennembrydning, det samme gælder den nederste af Trappens fem retkantede Lysglugger. Foroven ender Trappen i et lille, i Taarnets Vestmur udsparet, tøndehvælvet Kammer, i hvis østre Langvæg den smalle Overdør er anbragt.

(Det rundbuede Stik er nyt, anbragt ved en Forhøjelse af Døren.) — Trappeføringen og den Maade, hvorpaa de store Støttestykker slutter sig til Taarnhjørnerne, minder i høj Grad om S. Morten i Næstved²⁹.

Paa Høj kirkens Nordside, helt oppe under det nuværende Sideskibstags Tilstød, ses et godt 3 m langt, indlagt Savskifte, begyndende omtrent 50 cm Vest for den nordvestligste Arkades Midtakse og strækkende sig godt 125 cm ind paa Taarnets Nordmur. Savskiftet, der maa være en Rest af en bortbrudt Høj kirkegesims, markerer sandsynligvis en Standsning i Opførelsen af Taarnet, som vel da i nogen Tid har staaet med et midlertidigt Tag i Forlængelse af Midtskibets. Hermed stemmer ogsaa Forholdene i Taarnets Indre, hvor Kridtstensmurværket i Lommerne over Taarnhvelvet er vandret afsluttet i Højde med Gesimsresten. Hvorlænge denne Standsning har varet, kan naturligvis ikke angives med Sikkerhed, men Annalerne melder, at Klosteret brændte 1243, og et tykt Lag af Aske og forkullet Træ, indeholdende Stumper af halvsmeltet og røgsværtet, middelalderligt Rudeglas, der 1934 blev fundet saavel i Midtskibets Vestende som i Taarnrummet, kan meget vel stamme fra denne Brand. Ogsaa stilistiske Grunde taler for at henføre Taarnets Underdel og Sideskibsforlængelsen til Tiden o. 1200 eller kort efter, mens Taarnets øvre Etager samt Taarnhvelv og -arkade tidligst kan dateres til o. 1250.

Taarnets Overdel er heltigennem opført af Munkesten i Munkeskifte; Fugerne, der dog kun kan bedømmes i Indervæggene, er glittede og af romansk Karakter, men ikke overalt beskaarne. Taarntrappen udmunder i det oprindelige *Mellemstokværk* (nu nederste Mellemstokværk), hvis tre frie Sider hver har et spidsbuet Dobbeltvindue med Midtsøjle, indvendig siddende i en dyb, fladbuet Niche, udvendig omgivet af en spidsbuet Blænding med Karmsøjler og Rundstav under Stikket, der kantes af et Løberskifte. Karmsøjlerne, som har attiske Baser og ringformede Kapitæler, er tillige med Rundstaven skaaret i Kridt, Midtsøjlerne, der er af samme Materiale, er fornyet i alle tre Vinduer. I Østvæggen er der en fladbuet Døraabning, der i sin Tid har ført ud til Midtskibets Tagrum (Fig. 9). Døren, hvis Karmanslag sidder i Vest, har kunnet stænges for Skibets Loft; i Nordkarmen ses Rester af Jernstabler, i søndre Døranslag, 90 cm over Tærskelen, er der Rustspor fra Lukketøj.

Svært forklarlig er Tilstedeværelsen af en stor *Munkestensrundbue*, der senere er spændt skraat over Rummets Nordvesthjørne, og nærmest virker som en Slags Platform foran Taarntrappens Overdør. Ved Indbygningen af Buen, der er muret af samme Stentype som Taarnhvelvet, og hvis Vederlag er frembragt ved Udhugning i Væggene, har man maattet blænde det vestre Dobbeltvindue i Flugt med Indervæggen.

Ad en moderne Trætrappe, der udgaar fra den omtalte Bue, kommer man

op i Taarnets oprindelige Klokkerum (nu øverste Mellemstokværk), der, bortset fra et enkelt Kridtstensbælte indvendig, er muret af Munkesten, delvis af samme Størrelse som i Taarnhvælvet, og hvis Glamhuller, eet mod hvert Verdenshjørne, er lidt større og simplere Varianter af Mellemstokværkets Vinduer. Ogsaa her er Hovedmotivet et spidsbuet, søjledelt Dobbeltvindue, indvendig siddende i Fladbueniche, udvendig omgivet af Spidsbueblending, men den sidste mangler Karmsøjler og Bueslagsrundstav; i Stedet er der her Halvstens Fals. Glamhullerne er stærkt ommurede og Midtsøjlerne fornyede.

Kun i Nordvinduet staar der to sammenkoblede, slanke, oprindelige Kridtstenssøjler med flade, attiske Baser (kantede Hjørnekloster) og med Trapezkapitæler, den ene bag den anden; i det østre Glamhul, hvis Saalbænk er ødelagt af den nuværende, sengotiske Fladbuedør til det forhøjede Skibs Loft, er Søjlerne bortbrudt.

Da Taarnets gamle Afslutning er blevet fjernet ved Paabygningen af et sengotisk Klokkestokværk, kan man ikke mere afgøre, om det oprindeligt har haft Pyramidespir eller Saddeltag.

Hvælvslagningen og Midtskibets Forhøjelse. O. 1300 var man klar til at tage fat paa Indbygningen af Hvælv i alle tre Skibe. At i hvert Fald nordre Sideskibs Overhvælvning var paatænkt ved Rejsningen af Sideskibsforlængelsen paa Taarnets Nordside er givet, men af den omtalte Dør fra Taarnets oprindelige Mellemstokværk til Kirkeloftet fremgaar lige saa sikkert, at har man

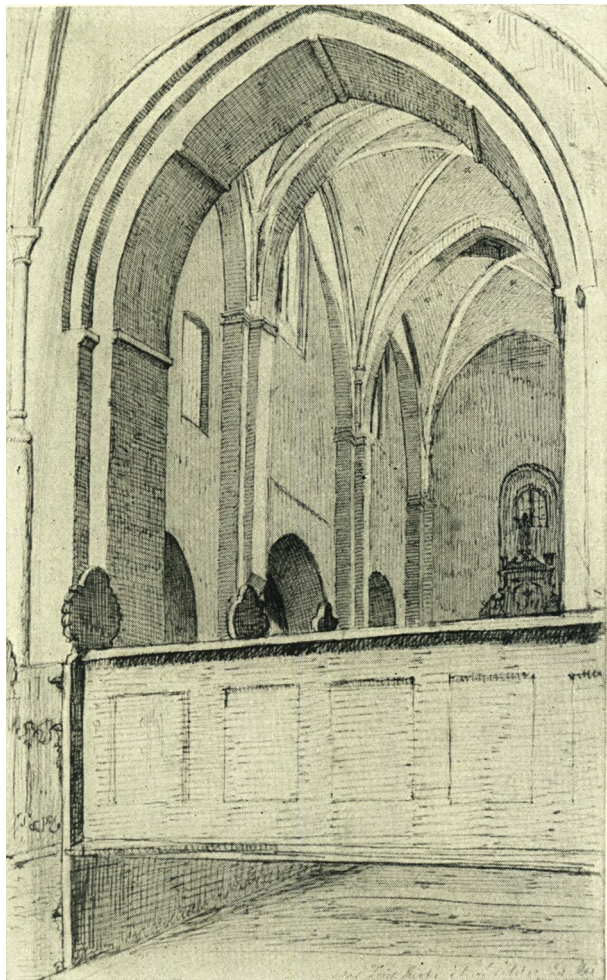

Fig. 13. Roskilde Vor Frue. Indre, set mod Øst, for Hvælvenes Nedbrydning. Usigneret Tegning, dateret 21. Maj [1864?], sikkert af J. Kørnerup.

regnet med at overhvelve ogsaa Midtskibet, saa skulde det ske uden nogen Forhøjelse af Midtskibsmurene³⁰. Dette var kun muligt, naar man anvendte det bundne System, efter hvilket der er to Fag Hvælvinger i Sideskibet for hvert enkelt Fag i Midtskibet. En Fordel var det, at man paa denne Maade kunde bibeholde 1000-Tallets smalle Arkader. Planen har dog vist sig uigen-nemførlig, og det har sikkert været det uforholdsmæssig store Fag mellem Taarnet og Fraadstenskirkens vestligste Arkadepille-Par, som jo havde dobbelt Bredde, der stillede sig hindrende i Vejen. Over dette Fag vilde Sideskibshvælvene let blive saa høje, at de ikke kunde finde Plads under de daværende Sideskibstage. Men skulde disse løftes, saa vilde de gamle Højkirkevinduer blive dækkede.

Byggeprogrammet blev derfor helt ændret. Man lod det akavede Vestfag blive, som det var, slog de øvrige seks Midtskibsarkader sammen to og to (Fig. 8) og overhvelvede Kirkeskibet efter det gennemgaaende System, med fire Hvælvingsfag i hvert af de tre Skibe. Konsekvensen heraf blev, at alle fire Langmure maatte forhøjes, Sideskibsmurene mindst, o. 80 cm, Højkirkevæggene ganske betydeligt, o. 3,6 m. Hvælvene fra denne radikale Ombygning, der stadig i høj Grad præger Kirken, er nu kun bevarede i nordre Sideskib, men Midtskibshvælvene kendes fra ældre Tegninger og Beskrivelser.

De fem bevarede Hvælv — to i Forlængelsen Nord for Taarnet, tre i det nuværende, i Øst med eet Fag afkortede Sideskib — er bortset fra den stærkt varierende Størrelse ganske ens, kubeagtigt ophvelvede, kun lidet indskaarne over Ribberne og med Halvstens Kapper. Væg-buer og Gjorbuer, der overalt kantes af Rundstave, er gennemgaaende spidse, i de tre mere eller mindre aflange Fag i den gamle Del af Sideskibet er Skjoldbuerne dog nærmest kurvehanksformede. De Halvstens, retkantede Ribber løber, sammen med Kappe-rundstavene, af paa smaa, stærkt overpudsede Dværgsøjler, der har Trapezkapitæler med hulkantet Dækplade, og forneden afsluttes konsolagtigt med et konisk Led mellem to Rundstave, den underste baaret af en lille Kugle.

Af de oprindelige Arkadepiller staar nu hveranden indkapslet i det nye Midtskibssystem, forstærket med Paamuringer af Kridt- og Munkesten baade mod Øst og Vest, hvorved der er dannet Vederlag — markeret med simple, af to retkantede Fremspring bestaaende Kragbaand — for de nye, rundbuede Midtskibsarkader, der er muret af Munkesten og dobbelt saa brede som de gamle.

Midtskibets Hvælv hvilede paa svære Munkestenspiller med Helstens Hjørnefalse, opført foran de gamle Arkadepiller, som de fuldstændig dækker. Af disse Piller er de to i Vesthjørnerne fuldstændig bevaret, de to østligste Gjorbuepiller staar indkapslet i den nuværende Østgavl, af hvilken den nordre kigger frem, de fire resterende er helt ommurede i 1865. Pillernes Kragbaand og de paa dem hvilende Væg-buer er nu forvanskede, men indtil 1865

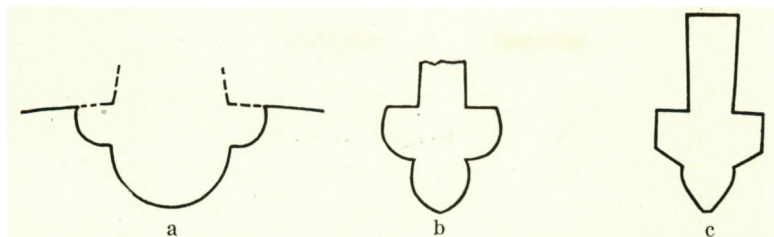

Fig. 14 a—c. Roskilde Vor Frue. Ribbeproffler. 1:10. a. Taarn (S. 69), b. Midtskibshvælv (S. 95), c. Kor (S. 76).

var alle Hvælvingerne i det afkortede Midtskib fuldstændig bevarede (Fig. 13). Pillernes Kragbaandsprofil bestod af Rundstav under Skraakant, adskilt af et glat Skifte, Buerne var alle spidse, de Halvstens Kapper kantedes af Rundstave og Ribberne, der havde Trekløverprofil, løb af paa Dværgsøjler. Ribbesten, stammende fra Midtskibshvælvene, blev 1934 fundet under Kirkens Gulv (Fig. 14 b). — Efter deres Type og kalkmalede Dekoration at dømme maa Hvælvingerne være opført o. 1300 eller kort efter (sml. Kalkmalerier).

Midtskibsmurenes Forhøjelse er af Munkesten i Munkeskifte; indtil 1865 havde de et stort, spidsbuget Vindue i hvert Skjoldbuefelt. Af Kirkeregnskaberne kan skønnes, at disse Vinduer oprindelig har haft flere False (een ses endnu paa Prospekterne Fig. 3—6), og Formstensfund, gjort under de seneste Udgravninger, synes at vise, at de har været delt af Stavværk.

Fra Overhvælvningen stammer ogsaa en nu tilmuret og overpudset Dør, der fra et Trægalleri i Skibets Vestende, hvor Bjælkehullerne var bevarede (Fig. 11), har ført ud til nordre Sideskibs Tagrum.

Nordre Sideskib Øst for Vaabehuset er skalmuret med Munkesten, og Fagdelingen er nu ogsaa her markeret med Lisener. I Østfaget har der tilsyneladende været en Tregruppe, men kun Midtvinduet staar aabent, romansk-normaliseret 1866. De flankerende Vinduer staar som indvendige Spidsbuenicher, det vestre, der maa være gotisk, er o. 140 cm bredt og falset, det østre, hvis Bredde kun er o. 105 cm, er smiget. 1853 var alle tre Vinduer vistnok spidsbuede udvendig (Fig. 4); maaske drejer det sig om en romansk eller senromansk Togruppe, der i gotisk Tid er blevet ombygget og udvidet til en Tregruppe.

Det gotiske Kor (Kor 3). Samtidig med denne store Ombygning af Skibet maa der sikkert ogsaa være foretaget Ændringer ved Korpartiet, men af hvad Art disse har været, kan ikke mere paavises. Hvis den toskibede Ordning af det senromanske Kor (Kor 2) ikke er blevet opgivet o. 1300, saa forsvandt den i hvert Tilfælde ved den meget betydelige Korudvidelse, der fandt Sted vel et Aarhundrede senere, og hvis Karakter ret detailleret fremgik af Gravningerne 1871 og 1934 (Fig. 2).

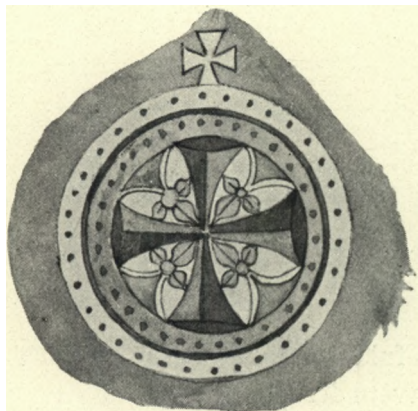

Fig. 15. Roskilde Vor Frue. † Indvielses-kors paa Hvælvingspille i Skibet. Akvarel af J. Kornerup (S. 80).

Ved denne Ombygning forlængedes Koret henved 12 m og afsluttedes i Øst med en lige Gavlv, hvis Hjørner støttedes af to svære Piller. Forlængelsen, hvis Indervægge var af Kridtkvadere i jævne Skifter, og som vistnok havde Ydermure af Munkesten, var overhvelvet, sandsynligvis med to Fag, der maa have været indbyggede i Væggene, eftersom der ikke iagttoges Hvælvingspiller. Kun hvor Forlængelsen var øget sammen med det senromanske Kors Langmure har der været retkantede Piller med Trekvart-Rundstave paa Hjørnerne. Den søndre af disse to Piller genafdækkedes 1934; det viste sig da, at dens Fuger var midtridsede, af gotisk Type. Samtidig blottedes der midt i den ældre Del af Koret et stort, samlet Stykke af en nedstyrtet Halvstenshvælving med profilerede Ribber, hvis Profil (Fig. 14 c) kendes fra Domkirkens nordre Taarnkapeller, hvoraf det nederste er stiftet 1406, og fra S. Laurentii Kapel, ogsaa ved Domkirken, stiftet 1384³¹. — Efter Udvidelsen har Koret sikkert haft fire Hvælvingsfag.

Taarnforhøjelsen. Taarnet, der efter Ombygningen af Skibet kom til at virke ret uanseligt, forhøjedes mod Middelalderens Slutning med et nyt Klokkestokværk i ret plumpe Stilformer. Til hvert Verdenshjørne er der et spidsbuet, falsat Tvillingglamhul, delt af en muret Midtpille. Vest- og Nordsiden er dog lidt rigere udformet, idet Glamhullerne her udvendig sidder i en bred, spidsbuet Blænding og flankeres af smalle Spidsbuevinduer. Taggavlne, der vender mod Øst og Vest, er ens, med fem stigende Høj blændinger, den midterste, hvori der er to smalle Lyssprækker, delt af en Halvstens Stav. Hver af Gavlne har nitten smaa, gnidrede Kamtakker, der, tillige med store Partier af Gavlne, er ret stærkt fornyede.

Bygningsændringer efter Reformationen. Den ovenfor nævnte Korhvælving var tydeligt nok styrtet ned under en Brand. Ovenpaa de sværtede Sten laa der et Lag forkullede Lægter og Stumper af Tagtømmer samt mange ildskørnede Munketagsten. Man kan ikke med fuld Sikkerhed afgøre, hvornaar denne Ildsvaade har fundet Sted, men Ulykken er sandsynligvis overgaaet Kirken 1599, da hele det Østen for beliggende Kvarter brændte³². 1667 omtaler Kirkeregnskaberne »Luden« (Sideskibet) paa Kirken, hvilket vel maa betyde, at søndre Sideskib allerede dengang var nedbrudt, og paa Resens Bykort af 1677 (S. 26 Mærke 50) har Kirken det samme ribbede Udseende som i Midten af 1800'rne. Den nuværende Østgavl, der er muret i Krydsskifte,

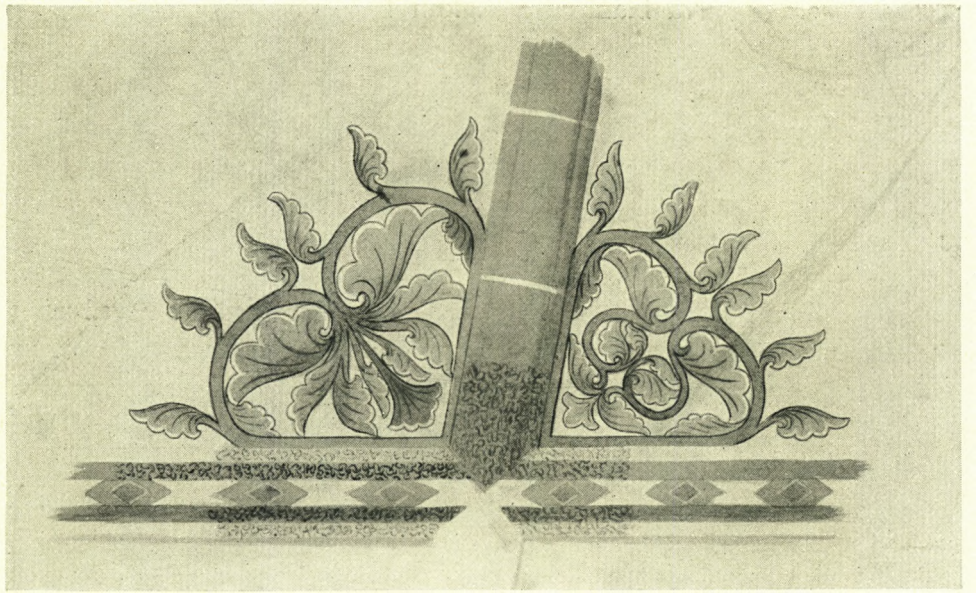

Fig. 16. Roskilde Vor Frue. Roset i Taarnhvælvet. Akvarel af I. Lander 1865 (S. 79).

er da sandsynligvis opført kort efter 1599; den har et stort, smiget og falset, fladrundbuet Vindue, der nu er blændet i Lysningen, men som endnu i 1857 var delvis aabent (Fig. 5). To Stræbepiller ved Østgavlen var i Virkeligheden kun nødtørftigt afrettede Rester af Høj kirkemurene (Fig. 5—6). De tre Piller paa Sydsiden, der ses paa Fig. 5, er formodentlig blevet rejst, da Sideskibet nedbrødes; to af dem »opmuredes« 1666, og alle tre blev de nedtaget og genopført 1769—70 (Rgsk.).

Ved Midten af 1800-Tallet var Kirken meget brøstfældig, og de Istandsættelser, der kort efter satte ind, mishandlede den end yderligere.

1857 blev det gamle Vaabehus sløjftet og erstattet med et nyt, en højst original Bygning af Munkesten, støttet af gotiserende Stræbepiller (Fig. 1). I Nordgavlen er der over en bred, rigt profileret, rundbuet Dør anbragt en romansk, trekoblet Vinduesgruppe, det Indre dækkes af et bovnende, kuppelagtigt Ribbehvælv med store Hjørnesøjler af Kridt (Arkitekt H. S. Sibbern).

1865 nedbrødes Midtskibets Hvælvinger, men Hvælvingspillerne blev kuriøst nok omhyggeligt istandsat, fik helt andre Kragbaand og forbandtes med falsede Rundbuer, der nu bærer et Bjælkeloft »i Basilikastil«. De gamle, spidsbuede Højkirkevinduer gjordes linealromanske, Stræbepillerne mod Syd og Øst afrettedes og Østgavlens mange smaa Kamtakker (Fig. 3—6) nedtoges og erstattedes med Fod- og Toptinde (Arkitekt Chr. Hansen).

1887—88 opførtes et nyt, søndre Sideskib som en tro Kopi af det nordre; dog udskiltes det østligste Fag til Sakristi (Arkitekt J. D. Herholdt).

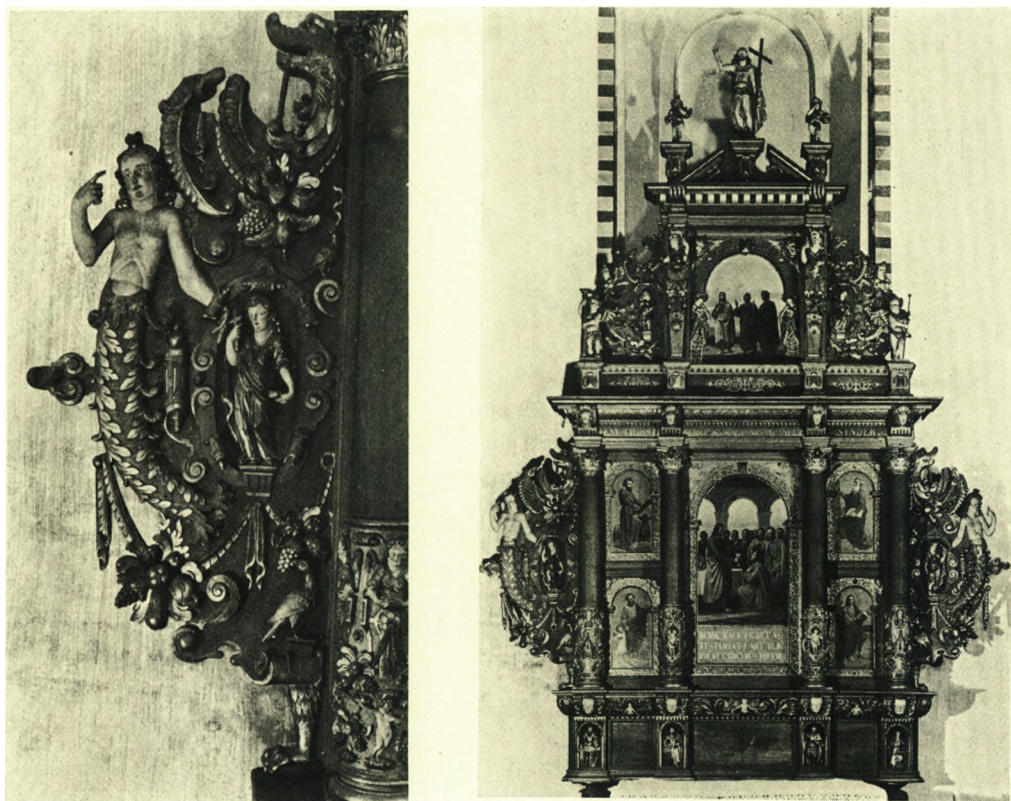
Kirken staar nu med blanke Mure, kun Østgavlen er pudset. Alle Tagværkerne er af Fyr, fra 1865. Med Undtagelse af Højkirken, der er tækket med Bly, er Tagfladerne hængt med moderne Vingetegle.

KALKMALERIER

1864—65 afdækkedes paa de oprindelige Partier af Midtskibsvæggene svage Spor af romanske †Kalkmalerier i flere Farver, ældre end Overhvælvingen. Andre Farvespor, malet paa haard, glittet Puds, iagttoges paa flere Fraadstenskvadre, fundet ved Gravningerne 1933—34.

De ved den store Forhøjelse af Kirken i alle tre Skibe indbyggede Hvælv er, som det synes, umiddelbart efter deres Fuldførelse blevet smykket med samtidigt udførte, let varierede, kalkmalede Dekorationer; men intet heraf er bevaret i oprindelig Stand. Den nuværende Udsmykning af Taarnets og Side-skibenes Hvælv er udført af J. Kornerup paa Grundlag af de af ham til forskellig Tid afdækkede Spor. De fyldigste Oplysninger foreligger om Midtskibets Hvælv, hvis Kapper og Ribber før Nedbrydningen 1865 rensedes for Hvidtekalk. Karakteren af de her fundne †Dekorationer kan bedømmes efter samtidige Akvareller af F. Lander og J. Kornerup.

Udførligst er der i disse redegjort for det midterste af de tre bevarede Hvælv: Dværgsøjlerne, hvis nedre, afrundet-koniske Afslutning var udmalet som Mandshoveder, havde forskellig Dekoration paa de i hvidt holdte Skafter, enten et med rødt malet Rudemønster, i hvis Felter der var smaa, røde Kors, eller et grønt-kontureret Skælornament med røde, seksoddede Stjerner i Felterne. Kapitælernes Halsringe var skraat afstribede med rødt, hvidt og rødgult, Skjoldene derover smykkedes af grønne Tidselblade paa sort Bund, og Dækpladerne, der var røde paa den nederste, grønne paa den øverste Halvdel, tværdeltes af smaa, foroven afrundede Stave, hvorimellem runde Skiver, begge Dele sorte. Af Ribberne havde den nordvestre og sydøstre rød Dekoration paa sort Bund, paa Midtleddet vekslede dobbelte Tværstreger med seksbladede Rosetter, men paa Sideleddene var der kun et prikket Sparreornament. Ogsaa paa sydvestre og nordøstre Ribbe var der Prikker i Sparremønster, her dog strækkende sig over alle tre Ribbeled og vekslede mellem gule Prikker paa rød Bund og røde paa gul. I hvert Tilfælde de to sidstnævnte Ribber kantedes af krabbeagtigt opstigende, grønne Tidselblade. Af Kapperundstavene havde den østre og vestre Sparremønster i gult, to Toner rødt samt sort og kantedes af Tidselblade. Disse manglede mod Nord og Syd, og her adskiltes Sparrerne, blandt hvis Farver der ogsaa saas graat og grønt, af bølgeformede Linier. Om Ribbernes Issepunkt, der markeredes af en i lyst

G. K. K. 1943

E. M. 1943

Fig. 17—18. Roskilde Vor Frue. Altertavle og -vinge. Arbejde fra Roskildemesteren Brix Michgells Værksted (S. 81).

rødt og grønt holdt, syvbladet Roset, fra hvilken der udgik fire brunrøde Liljer, malet paa Undersiden af Ribberne, var der en stor, cirkelformet Dekoration, bestaaende af senromansk Rankeslyng (grønne Blade, rødgule Stængler, alt med sorte Konturer, graa Bund), af samme Karakter som i den nu nymalede Udsmykning i Toppen af Taarnhvælvet (Fig. 16). — Paa den nordre Halvdel af Skjoldbuen mod Taarnet afdækkede Kornerup 1864 Majusklerne I. N. R. I., vel et Minde om, at der her har hængt et Krucifiks.

Dekorationerne, til hvilke der findes Paralleller i Domkirken, maa ud fra deres Slægtskab med Ribbe- og Topdekorationerne i Ringsted Korsskæringsfag henføres til Tiden o. 1300 eller kort efter, og da Hvælvingerne er af meget udviklet Type, maa Dekorationerne sikkert være udført i Forbindelse med selve Hvælvslægningen.

To Indvielseskors, det ene paa Taarnets Nordvæg, det andet paa Sydsiden af den nordøstre, 1865 ommurede Gjordbuepille, begge nymalede Kopier af de oprindelige, er ualmindelig rigt udformede. Bortset fra, at der i Tegnet paa Hvælvingspillen (Fig. 15) er anvendt blaet (Blomsterne i Korsvinklerne),

E. M. 1943

K. M. 1943

Fig. 19—20. Roskilde Vor Frue. Evangelistfigurer i Altertavlens Postament (S. 81).

er Farveholdningen nærmest den samme som i Hvælvingsdekorationerne, men om Indvielseskorsene er samtidige med disse er alligevel usikkert. I hvert Fald det østre kunde nok stamme fra den store Udvidelse af Koret o. 1400, ved hvilken Højalteret maa være blevet flyttet.

INVENTAR

Alterbord fra 1865, muret af Munkesten, 30 cm fra Østvæggen; om dets Forgængere, se †Altre.

Alterbordspanelet er en Fyrretræskasse, vel fra 1865, hvori er brugt syv Fyldinger, ligeledes af Fyr, fra o. 1650. De rundbuede Arkader har Profilkapitæler, skællagte Skiver eller Fladsnitslyng i Pilastre og Bueslag samt Rosetter i Vinklerne; de svarer i Udstyr og Størrelse til Buefaget af Eg mellem de to sydøstligste Stolestader og hidrører muligvis fra et †Pulpitur eller en †Degnestol.

E. M. 1943

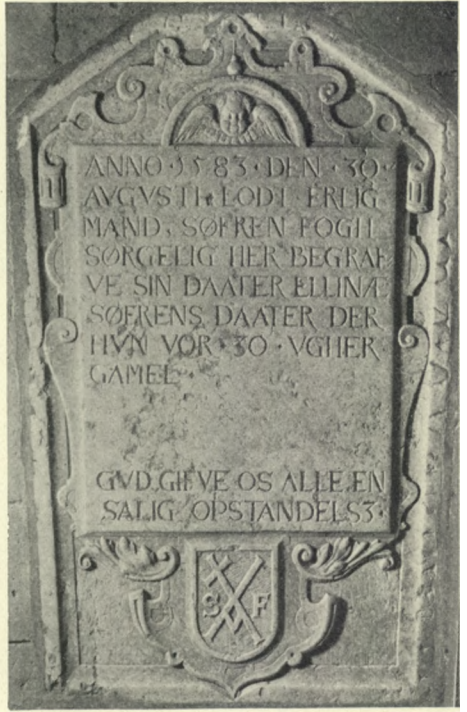
Fig. 21—23. Roskilde Vor Frue. *Alterkande 1721, *Alterkalk og *Daabskande, nu i Ny Vor Frue (S. 83—85).

Altartavle (Fig. 18) i Sen-Renaissance, fra Aarene nær efter 1620, da det i en Synsforretning fra dette Aar siges: Der findes en gammel Altartavle, er storlig en anden fornøden. Tavlen er sikkert et Arbejde fra Roskildemesteren Brix Michgell's Værksted³³ og svarer i Enkeltheder til Tavlerne i Sonnerup (Volborg Hrd.) og Gadstrup (Ramsø Hrd.), men næsten alt det rige Snitværk synes gjort af Medhjælpere. Den slanke, høje Tavles Firsøjlesystem er fast gennemført. Storsøjlerne, hvis Kapitæler er korintiske, har i to af Prydbælterne Englebørn med Lidelsesredskaber, medens Kvindehermerne og de dansende Børn i de ydre Søjler er rent dekorative. Alle Storstykkets Felter indrammes af Arkader med Fladsnitslyng. Fodstykket har i de fire Fremspring Muslingeskalnicher med lavbenede Relieffigurer af Evangelisterne (Fig. 19—20), af hvilke Johannes og den skaldede Matthæus oftere træffes i Arbejder fra Brix's Værksted. Postamentgesimsen deles af Englehoveder. Over Storgesimsen med dens Diademhoveder hviler Topstykket paa en Attika. Topfeltet, hvis Arkade bæres af profilsvungne Kvindehermer, der kontrasterer mod Storstykkets tørre Opbygning, flankeres af større Kvindehermer, Retfærdigheden mod Nord og Klogskaben mod Syd; deres Skafter har Mester Brix's typiske Form. Over de yderste Storsøjler staar Englebørn med Lidelsesredskaber. Den splittede Topgavl krones af den opstandne Frelser mellem to Basunengle. Stor- og Topvingerne, der er rigt udskarne, omslutter Ovaler med Smaarelieffer af Dyder (Fig. 17), forneden Tro og Haab, foroven Kær-

E. M. 1943

Fig. 24. Roskilde Vor Frue. *Døbefont, nu i Ny Vor Frue (S. 84).

G. K. K. 1943

Fig. 25. Roskilde Vor Frue. Gravsten over Ellen Sørensdatter, død 1583 (S. 90).

lighed og Maadehold. I Partiernes nærmest Vingernes Hoveder røber Bukler og en lille, forvreden Volut Bruskbarokkens Nærhed. 1866 indsattes Malerierne i Stor- og Topfelt, Nadveren og Vandringen til Emaus, udført af Constantin Hansen; samtidig istandsattes Træværket af C. F. Oppenheuser, medens Maler Ehlers stafferede det (Rgsk.). Sidefelterne stod tomme, indtil Malerier af de fire Evangelister, sign. F. C. Lund 1871, indsattes 1872. Egetræet staar rensat, Fladskæringerne er forgyldt, mens Blad- og Figurdækorationer har brogede Farver.

†*Altre.* 1—2) *Højalteret* i Koret og endnu et *Alter* »beliggende hos Højalteret, og som Vor Frues Billede staar paa«, er nævnt 1393³⁴; det bestemmes, at sidstnævnte *Alter* skal indvies til *Vor Frue*, hvis dette ikke allerede er sket.

3) Det nuværende *Alterbords* middelalderlige *Forgænger*, der har staaet i den oprindelige Kirkes tredieøstligste *Arkadefag* (Fig. 12), svarer ifølge sin *Plads* til det gotiske *Lægmandsalter* »midt udi Kirken« i Sorø Klosterkirke³⁵. Dets 1865 nedbrudte *Munkestensmurværk* kendes fra en *Tegning* af *Murmester Schledermann*³⁶. Det maalte 159 x 130 cm og var oprindelig 106 cm højt, men med en senere *Forhøjelse* paa 14,5 cm. At denne *Forhøjelse* var middelalderlig, viste en 15,5 cm dyb *Helgengrav*, hvis *Bund* dannedes af en *glaseret*

Fig. 26. Roskilde Vor Frue. Indre, set fra nordre Sideskibs Østende.

G. K. K. 1943

Flise, og hvis tilsvarende Dæksten indfattedes i en Træramme. Forhøjelsen falder sikkert sammen med Hævning af Gulvniveauet, foretaget ved Indbygningen af Midtskibets Hælv. I Sydsiden var der en stor, fladbuet Gemmeniche, 80 cm høj, 116,5 cm dyb. Stenmaalene svarer nøje til dem i Kor 2, Vestpartiet og Klosterets Vestfløj.

4) Nedbrudt 1618 (Rgsk.) for at skaffe Plads til nye Stolestader (sml. S. 87). Dette Alter har altsaa haft Plads Øst eller Vest for en af de mellemste Piller.

5) (?) Til Margrethes Grav, der ifølge middelalderlig Kilde («mausoleum ingens honeste construitur», ɔ: »et stort Mausoleum bygges med Ære»)³⁷ snarest har været udformet som en monumental, arkitektonisk Opbygning³⁸, kan der have været knyttet et Alter.

**Altersølv*. Da Kirken i Almindelighed ikke anvendes til Gudstjeneste, er dens vasa sacra — bortset fra en moderne *Alterkalk* af Plet — overført til Ny Vor Frue; det bestaar af følgende:

Alterkalk (Fig. 22), sammensat af Dele fra forskellige Tider; ældst, fra

o. 1550, er det sekskantede Skaft og Knoppen med sengotiske Folderygge og seks glatte Rudebosser (sml. Kirkerup, Sømme Hrd.); den sekstungede Fod, med ny, svær Fodplade under den gamle, samt Bægeret er fra 1695 og bærer begge Mestermærke for Willads Frandsen, København (Olrik 477). *Disken* er glat, med samme Stempler som Kalkens Fod og Bæger. *Oblatæske* med Københavns Mærke 1721, oval, 8,8 x 6,8 cm i Tvm. Paa Laaget graverede Kursivversaler: »Domini Templo et Domino Templi D. Virg. Roesk. dicat Domini Templiq(ue) minister A° 1721 R. Øgler« (»til Herrens Tempel og til Roskilde Vor Frue Tempels Herre vier Herrens og Templets Tjener R. Ø. [denne Æske]«); Mestermærke for Bendix Aagesen Lund (Olrik 57). *Vinkande* (Fig. 21), fornyet 1721, 18 cm høj, med Akantusbladgæk og Hank, som ender i et blankt Kartoucheskjold. Paa Laaget graveret Kursiv: »Gifven her til 12 Rdl. 3 Mk. og 9 Sk. af sl. Jens Rasmusen Braadt og Anna Thorsdatter A° 1637«. Paa Bugen: »Auctus et melioratus A° 1721 sumptibus Templi D. Virg. Roesk. et pastoris R. Øgler, eiusq(ue) conjugis A. S. Lyngbye« (»øget og forbedret paa Bekostning af Vor Frue i Roskilde samt Pastor R. Ø. og hans Hustru A. S. L.«). Under Bunden Københavns Mærke 1721 og Mestermærke for Bendix Aagesen Lund (Olrik 57).

†*Sygekalk* og *-disk*, saa god som 8 Rdl., skænket af Kirsten Jensdatter til sin sl. Husbond, Oluf Pouelsens Amindelse, nævnt 1668 (Rgsk.).

Alterstagerne er nye, af Træ, og hvidmalede. De gamle **Stager* er sengotiske, fra o. 1550, 41 cm høje, med Cylinderskaft og tre store Skaftringe. De overførtes 1907 til Ny Vor Frue, hvor de staar fastnaglede til Konsoller.

Alterskranke fra 1700'rne, af Smedejern med Messingknopper paa Opstanderne.

†*Bikor-Gitter*. I den østligste af Midtskibets sydlige Arkadepiller fandtes ved Udgravningerne 1933—34 paa Syd- og Østsiden Udstemninger til Gitre, der har afspærret et Bikor i søndre Sideskib. Det samme har utvivlsomt været Tilfældet i nordre Sideskib, men her var Stenene ødelagt. Gitrene, der sikkert var af Træ, har hørt til Kirkens ældste Inventar, da Udstemningerne gaar ned under det oprindelige Gulvniveau³⁹.

Døbefonte. 1) (sml. Fig. 26) Romansk, af Granit. Kun Kummen, der er af Roskildetype⁴⁰ med spinkel Rundstavprofil, er gammel og maaler 66 cm i Tvm. Den er hidført andetstedsfra, da den barokke Egefont overførtes til Ny Vor Frue.

2) Romansk, af Granit, omtrent som Nr. 1, kun paabegyndt og mere medtaget. Hidført andetstedsfra og opstillet paa Kirkegaarden, Nordøst for Kirken. Tvm. 74—75 cm.

**Døbefont* (Fig. 24) i Barok, fra o. 1700, af Eg. To buttede, nøgne Drengébørn og en ligesaa buttet Pige bærer paa Hovedet en Blad- og Blomsterkrans,

G. K. K. 1943

Fig. 27. Roskilde Vor Frue. Prædikestol, malet 1623, udgaaet fra Brix Michgells Værksted (S. 86).

E. M. 1943

Fig. 28. Roskilde Vor Frue. Herme fra Prædikestol med den for Værkstedet typiske Haandstilling (S. 86).

hvorpaa Kummens Hals hviler; Undersiden er udskåret med barokke Akanthusblade. Egetræet staar rensat. 1818 fik H. J. Ehlers 7 Rdl. for at male Figureerne med Alabastkulør og graamarmorere Foden (Rgsk.). I Ny Vor Frue.

†*Døbefont*. 1815 nævnes blandt Inventaret en Stendaab med Messingfad (derimod ikke Træfonten).

Daabsfad af Kobber, fra Slutningen af 1800'rne, 40 cm i Tvm., med drevet Kors i Bunden og paa Randen Kursiv: »Lader de smaa Børn komme til mig«.

**Daabsfad* af tysk Arbejde, fra o. 1550, med det habsburgske Vaaben i Bunden og paa Randen Hjært- og Hund-Frise; stemplet: R S. Fadet, der overførtes til Ny Vor Frue sammen med Fonten, anskaffedes 1616 for 30 Mark (Rgsk. 1617).

**Daabskande* (Fig. 23) af Tin, stemplet: Hans Høy. I Ny Vor Frue.

†*Fontekedel*. 1616 omtales en Fontekedel af Kobber med tilhørende Laag

af samme Materiale; 1617 betaltes 1½ Mark for at brække Kedelen ud og tilmure og færdiggøre Fonten (Rgsk.).

**Korbuekrucifiks* (Fig. 30), højgotisk, fra 1300—50. Figuren, der maaler 166 cm, har Tornekrone, aabne Øjne, lokket Haar og Skæg. Arme og Fingre er strakte, Ribbenene markeret. Lændeklædets tunge Overfald minder endnu om den romanske Vulst; højre Knæ er blottet, Skinnebenene skarpe, Fødderne overlagte. 1818 fik Maler H. J. Ehlers Betaling for at male Figuren. Den nuværende Staffering er moderne ligesom Korstræet, der har malede Evangelistfelter. Nu Alterprydelse i Ny Vor Frue.

Prædikestol (Fig. 27) i Sen-Renaissance, med malet Aarstal 1623, et fint Arbejde fra Brix Snedkers Værksted⁴¹. Paa Hjørnerne af de 5 Fag staar Dyde-Hermer (Fig. 28): Tro, Haab (Ankeret bortbrudt), Kærlighed samt Klogskab med Slange (Spejlet forsvundet). Storfelterne har, efter Brix's Sædvane, rigt varierede Smaaportaler med afvekslende bærende Led, Dyder og Engle som Hermer eller Karyatider, og over den brudte Gavl samt i Buehjørnerne svæver Engle, mens Faget under Portalerne fyldes af en Kartouche. Fra Øst indeholder Portalerne: Christian 4.s kronede Monogram, Gravlæggelsen, Opstandelsen, Forklarelsen paa Bjerget samt Dommedag. Ny Underbaldakin med to paasatte Løvehoveder og en Maske, ny Fodstolpe af Jern. Opgangen, af Fyr, er yngre end Prædikestolen, knyttet til en Stolegavl, der svarer til de andre Barokstader, men uden den nederste Løvemasker; i Opgangspanelet er indsat to forskellige Portalfag af Eg, delt og flankeret af Pilastre med skællagte Skiver (sml. Alterbord). Himmelen, der er samtidig med Stolen, har Volutgavle med Englehoveder.

Stol og Himmel, der istandsattes 1866—67 sammen med Altertavlen, staar nu med sparsom Staffering paa det blanke Træ, mest Guld. I Storfelternes Kartoucher, fra Øst: RFP (Christian 4.s Valgsprog: regna firmat pietas, Fromhed styrker Rigerne), Mat. 27, Mar. 16, Marci 16, Lucæ 21. I Frise- og Postamentfelterne Versaler med Guld paa blaa Bund, delvis forkert opmalede. I Frisen Luk. 11,78 paa Latin, i Postamentfelterne: »Hoc suggestum exornatum est præside nobiliss. dn. Magno P [for B] pastore d. Olao Christierni R[oscildensi] anno 73 [for 23]« (»denne Prædikestol er udsmykket, da den højædle Hr. Mogens Basse var Lensmand og Hr. Ole Christensen fra Roskilde var Præst Aar [16]23«). Paa det vestlige Postamentfremspring I P K (Kirkeværge?), de andre blanke. Paa Himmelens Frise: Joh. 8,51.

Stolestader (sml. Fig. 26). Kirken har bevaret sine gamle Stader fra henholdsvis 1649 og 1657, da Casper [Lubbeke], Snedker i Roskilde, leverede først 23 nye Stole »paa den ene Side af Kirken« à 8½ Daler — Hans Sejermager satte Hængsler og Slaaer paa Dørene — og dernæst 21 Kirkestole af ny til 9 Daler Stykket. Mandsstolene (Fig. 29), mod Syd, er fra 1649, med

G. K. K. 1943

Fig. 29. Roskilde Vor Frue. Gavlstykke fra Mandsstolestaderne (S. 86).

G. K. K. 1943

Fig. 30. Roskilde Vor Frue. *Korbuekrucifiks, nu i Ny Vor Frue (S. 86).

stive Relieffer, Kvindestolene, fra 1657, er livligere og mere barokke. Gavlenes Opbygning er ens: over et Postament med Løvehoved eller Maske staar to sidestillede, joniske Pilastre med Intarsiaprydbælter og skællagte Skiver; Frisefelterne er ligeledes intarsiaprydede, saaledes at omtrent hveranden Gavl har gult paa sort Bund, hveranden omvendt. Gavlene krones alle af Englehoveder i Ornamerter, Mandsstolenes med glatte Kanter (Fig. 29), alle ret stereotype, Kvindestolenes med Bruskknuder og varierede. Sydøstre Stade er lukket med en Portalfylding, der i Størrelse og Udstyr svarer til de syv Fyrretræsfelter i Alterbordet. Den flankeres af skællagte Pilastre.

Indgangspanelerne mod Nord er samtidige med Stolene og efter et Skema, som Casper Lubbeke ofte anvender: en kraftigt profileret Fylding, der foroven og forneden afsluttes af to sidestillede Bøjler, medens Rammeværket prydes med store, spidse Skæl. Gesimsen har Bølgeliste. Ogsaa Østpanelerne er gamle og af samme Type, noget tarveligere, uden Bølgeliste, og medens det øvrige Stole- og Panelværk er af Eg, er de af Fyr ligesom Ryglænene, hvis lodrette Rammestykker har de karakteristiske, spidse Skæl. Et tilsvarende Panel samt et Par Stadegavle af Mandsstoletypen er nu henstillet i Krabbernes Kapel. Stolestaderne staar umalede.

1618 gjorde Brix Snedker 6 nye †Stole og 4 †Bænke i Vaabehuset med Panelværk (Rgsk.).

† *Korstol*. 1816 nævnes Korstolen ved den nordre Side (Rgsk.).

† *Degnestol* leveredes 1650 af Casper Snedker (Rgsk.). Muligvis er Rester af den bevaret i Alterbordet eller i Prædikestolsopgangen.

Skab til Altersølv og Messeklæder blev gjort 1646 af Casper Snedker (Rgsk.) og istandsat 1861 (Synsprotokol). Skabet har to Rum over hinanden, med fornyede Døre, men med det gamle Jernbeslag; Rammeværket er dekoreret med Skælmotiver, foroven spidse Blade som Stolestadernes, forneden brede, tungelignende. Gesimsen har Æggestav over Tandsnit. Egetræet er rensat. Nord for Alteret.

Pengeblok fra 1600'rne, af Eg, lille, jernbunden; Laas mangler.

† *Lysekrone*. 1861 nævnes en Glaslysekrone, foræret Kirken af Stiftsskriver, Kancelliraad Bing (Synsprotokol, sml. Rgsk. 1824 og 1826).

† *Ligbaare*, leveret 1650 af Casper Snedker (Rgsk.).

Klokker. 1) Senmiddelalderlig, skriftløs. Hankene har Tovstave. Tvm. 88 cm.

2) Symmetriske Bladfriser om Skriftbaand med Versaler: »Soli Deo gloria« (»Gud alene Æren«). Hat mich gemacht M. C. Troschell Hofglockengieser in Copenhagen Anno 1761«. Paa Legemet: Frederik 5.s kronede Navnetræk i Rokokoskjold. Paa Slagringen Bølgeranke med Rocaille. Tvm. 84 cm.

3) O. 1300 med Majuskler: »S(an)c(t)a Maria«. Har sikkert tilhørt Klosteret og er nu i Privateje (Uldall S. 19).

GRAVMINDER⁴²

Epitaf. Peder Hersleb Abildgaard, født 12. Dec. 1727 paa Røraus [Røros] i Norge, blev først Sognepræst til Frue Kirke i Roskilde 1752 og sidst for Nicolai Menighed i Kiøbenhavn, gift 1) med Ingeborg Schnabel, 2) med Apollone Marie Gamborg, med hvem han havde en Datter. Død 2. Marts 1799. Marmortavle med Portrætmedaillon foroven og forneden en Niche med vaabenprydet Urne og herunder en Frise med »løbende Hund«. Indsat i den sydøstlige Arkades Spærremur.

† *Epitaf*. 1816 nævnes et gammelt Billede med nogle Standarter (sml.

*Gravfane).

Gravsten. 1) (Fig. 31) Romansk, fra 1100'rne, af Granit, 80x41 cm synlig Størrelse, skriftløs. Den lille Sten er prydet med Halvcirkelslag og Plante-motiver, der kan minde om et primitivt Livstrækors. Stenen blev fundet 1857 omtrent 2 Alen under det romanske Vaabenhus' Gulv og er nu indmuret i Vaabenhusets Østvæg.

2) (Fig. 32) O. 1350. Ditmar. »Hic iacet Thitmarus camsor cum filio suo d(omi)no Thetmaro sacerdote, qvorum anime req(vi)esca(n)t in pace« (»Her

Fig. 31. Roskilde Vor Frue. Romansk Gravsten (S. 88\

G. K. K. 1943

ligger Vekselerer Ditmar sammen med sin Søn, Præsten Detmar. Deres Sjæle hvile i Fred«). Gotlandsk Kalksten, 189 x 83—62 cm, med fordybede Majuskler; højre Hjørne foroven og en Stribe midt over Stenen rekonstrueret i Cement. Stenen laa tidligere i Tværgangen, men herfra blev den optaget og indmuret i en Murpille i nordre Sideskib; nu er den indmuret i sammes Østvæg.

3) (Fig. 33) 1492. Evert Grubbe. »Hic iacet nobilis armiger sepultus Effrardus Grubbe huj(us) monasterii p(ro)visor, q(ui) (obiit) a[nn]o Domi]ni mcdxlll, cuj(us) a(n)i(m)a i(n) (Christo) req(ui)escat, amen« (»her ligger den adelige Væbner Evert Grubbe begravet, dette Klosters Forstander, som døde i Herrens Aar 1492. Hans Sjæl hvile i Kristus, Amen«). Gotlandsk Kalksten, 217 x 108 cm, med Reliefminuskler. Randskriften, der i Hjørnerne brydes af Firpas med Evangelistsymboler og kantes af en smuk Bølgeranke, omslutter et Midtfelt, hvis øverste Del optages af den afdødes hjæ]mede Vaaben, mens den nederste fyldes af et stiliseret Træ. Stenen, der o. 1764 laa paa Kirkegaarden⁴³, blev 1857 optaget af »Taarnfodens Gulv« og indmuret i nordre Sideskibs vestre Væg.

4) (Fig. 34) 1580—1600, med sekundær Indskrift. Figursten med Relieffer af en fornem Borger og hans Hustru, staaende under en irregulær, foroven helt vandret Fladbue, underdelt af svage, runde Tvillingbuer og hvilende paa spinkle, joniske Pilastre. Manden, der er iført en kort Kappe og vide Knæbukser og har en lille Kalot paa Hovedet, er meget velbevaret, mens Kvindeskikkelsen, der bærer et Slag, der er næsten saa langt som den fodsideside Kjole, er slidt, saaledes at Detaillerne i Ansigtet er delvis forsvundne. Paa Konsollen mellem Bueslagene er et Kartoucheskjold med udslidte Initialer, vistnok A K. Paa Fladbueslaget: Hvad helder vy lefve eller vy dø etc. Rom. 14. Under Figurerne et Skriftfelt, til hvis rundbuede Sider der slutter sig Kasetteværk;

G. K. K. 1943

Fig. 32. Roskilde Vor Frue. Gravsten over Vekselerer Ditmar og Søn, o. 1300 (S. 88).

E. M. 1943

Fig. 33. Roskilde Vor Frue. Gravsten over Evert Grubbe, død 1492 (S. 89).

men den oprindelige Indskrift er ganske forsvundet og erstattet af en sekundær med fordybede Versaler (Navnene med store Skønskriftbogstaver) over Peder Davidssøn, født i Ramsøe Gaarde 1690, gift med Ingeborg Olovstdatter 17. Maj 1723, død i Tiærebye 4. Juli 1740 i hans Alders 50. Aar. Stenen, gotlandsk Kalksten, er udgaet fra »Roskilde Høj-Renaissance-Værksted«⁴⁴, og ligger i Midtskibet.

5) O.1582. Anne Sørensdatter. »Anno 1582 den 16. Augustii loed erlig Mand, Søfren Fogh sørgelig her begrafve sin Daater Anne Søfrens Daater, der hun vor paa 4. Wge ner 1 Aar gamel«. Den trapezformede Kalksten, 113x74—64 cm, har foroven affasede Hjørner. Skriftfeltet, med fordybede Versaler, indfattes af en Renaissancekartouche med Englehoved foroven, forneden Faderens Bomærke og Initialer. Sikkert fra samme Værksted som Nr. 4. Nord for Alterskranken.

6) (Fig. 25) O. 1583. Ellen Sørensdatter. Ellinæ Søfrens Daater, død 30 Uger gammel 1583. Indskrift og Udstyr svarende til Nr. 5. Ved Siden af denne.

7) O.1583. Niels Olavsøn, »som thiente erlige oc velbyrdige Fru Birgeti Rosenkran[tz] til Walø oc hindis salige Hosbunde Peder Bilde i 20 Aar oc døde her i

Roskiold S. Mortens Aften Anno 83«.

»Denne Stienn och ditte Arbejde haffver Iens Nielsen ladit bekaaste och wdhugte hans affgang. Staldbrodr Niels Olavsøn dermed att bevise den siste Wersens Ere och Tieneste«. Gotlandsk Kalksten, 141 x 73 cm. Gravskriften, hvis første Afsnit staar langs Kanten, er ristet med fordybede, befyldte Versaler, og slutter med to opbyggelige Vers, der adskilles af korslagte Knogler, Timeglas og Dødningehoved.

I Midtergangen.

8) O.1585. Karsten Felthus. »Dusse Stenn hort Casten Felthuss van Lubbeck tho und synen Eruen. Starf hir tho Rodtshildt den 4. Maii Anno 1585«.

Gotlandsk Kalksten, 126 x 86 cm, med kraftig, fordybet Fraktur inden for fordybet Rammelinie. Under Skriftfeltet et Bomærkeskjold. I Midtskibet.

9) O. 1586. Hans Olsen Præst, men med sekundær Indskrift. Ifølge en Tegning af Søren Abildgaard i Nationalmuseet var Stenen lagt over Hans Olsen (Johannes Olai), fordum denne Kirkes Præst, som døde 30. Maj 1586. Hvid, gotlandsk Kalksten, 187 x 85—78 cm. Skriftfeltet, hvis oprindelige Versaler er udslebet og erstattet med nye, omgives af tørt Kasetteværk og Volutter og krones af en Trekantgavl. Forneden et Bomærkeskjold, næsten som paa Nr. 4, flankeret af Præstens Initialer. Den nuværende Indskrifts stærkt slidte Versaler er over Ungkarl Melghior Olsen, Søn af Ole Pedersen og Bodil Sophie Melghior af Schalstrup, født 25. Sept. 1767, død 24. Juli 1790 i sin Alders 22. Aar 7 Mdr. og 14 Dage. Tidligere ved Kirkens Nordside, nu Vest for Vaabenhuset. Fra samme Værksted som Nr. 5.

10) O. 1586, sikkert over Præsten Hans Olsens Hustru, men med sekundær Indskrift. Stenen svarer til Nr. 7, men er mere trapezformet, 188 x 89—63 cm, og krones af et Kartoucheskjold med Jesumonogram. Forneden Præstens Bomærkeskjold, som paa Nr. 7, og Initialer, af hvilke dog kun O er bevaret. Den stærkt forvitrede Indskrift med fordybede Versaler, der har erstattet den oprindelige, er over Ungkarl David Olsen, Søn af Ole Petersen og Bodel

E. M. 1943

Fig. 34. Roskilde Vor Frue. Figursten med sekundær Indskrift over Peder Davidsen (S. 89).

Sophie Melgaard, født 4. Marts 1773, død 25. Jan. 1798 i sin Alders 25. Aar. Tidligere ved Kirkens Nordside, nu Vest for Vaabenhuset.

11) O. 1593. Vilhelm Larsen (Vilhelmus Laurentii), fordem denne Kirkes Præst og Vikar ved S. Lucius Kirken, død 17. Okt. 1593. Gotlandsk Kalksten, 183x 107—96 cm. Fordybet Versalindskrift paa Latin. Indskriftfeltet, der hæver sig i svagt Relief med Profilramme, er kantet af Kartoucheværk og kronet af et firkantet Topstykke med en latinsk Sentens om at være beredt til Døden, forneden et Kartoucheskjold med afdødes Initialer, flankeret af to nedhængende Flige med Stjerner. I Midtskibet.

12) O. 1614. Jens Pedersen Vallø (Johannes Petri), fordem Præst i Greve og Kildebrønne i 24 Aar, Forstander for Duebrødre Kloster, gift med Bodil Pedersdatter i 22 Aar, død 3. Nov. 1614 i sin Alders 56. Aar. Gotlandsk Kalksten, 210 x 95 cm, Versalindskrift paa Latin. I Midtskibet.

13) O. 1679. Ole Christensen (Olaus Christierni), først Præst ved Gadstrup og Syv, dernæst ved Vor Frue i Roskilde i 47 Aar, i to Ægteskaber Fader til 13 Børn, død 10. Maj 1666, 76 Aar gammel, og Katrine Hansdatter, hans Hustru i 34 Aar, 8 Gange Moder, Enke i 13 Aar, død 76 Aar gammel 1679 samt deres Datter Ellen Olsdatter, gift 1 Aar med Efterfølgeren Christoffer Hansen, død 29 Aar gammel 1672, efter at have født en (overlevende) Datter. Til Minde om Forældrene og Søsteren satte Vilhad Olsen, Præst i Greve og Provst, Stenen. Gotlandsk Kalksten, 220 x 145 cm, latinsk Indskrift med Versaler. Over Indskriftfeltet Opstandelsen i oval Ramme, forneden Dødssymboler. I Hjørnerne Evangelisterne i Cirkler dannet af C-Bøjler (sml. Fig. 35), Markus ridende paa Løven, med flagrende Kappe og skrivende i en opslaaet Bog. I Midtskibet.

†*Gravfane*. Paa et Stykke Tøj, der 1864 fandtes bag Vægpanelet »i de nederste Fruentimmerstole i Taarnet« (Synsprotokol 1863), stod følgende Indskrift med forgyldte Bogstaver: »In Dinste des durchleuchtigsten großmächtigsten Fürsten und Herrn Carol Gustaf, der Schweden, Gothen und Wenden König unter des Her Obersten Delwigs Regiment zu Fuhs bestalter Capetein der wollædel geborner, gestrenger und manhafter Hr. Otto Reinholdt Brachel aus Lifland gebortig ist in dem Sturm vor Kopenhagen geblieben seins Alters 28. Jahr« (sml. †Epitaf)⁴⁵.

Hahnernes og Krabbernes Kapeller. Efter at Kisterne fra Hahnernes og Krabbernes Kapeller i Domkirken 1910 var blevet overført til Frue Kirke, blev der 1914 indrettet et Kapel i hvert af Sideskibenes Vestender, der mod Øst lukkedes med to Jerngitre, som tidligere havde staaet paa Domkirkens Loft. Hahnernes Kister anbragtes i nordre, Krabbernes i søndre Kapel.

Hahnernes Kapel, der optager de to vestligste Fag i nordre Sideskib, afskilres fra dette ved en Mur med spidsbuet Aabning, der lukkes af et smukt,

E., M. 1943

Fig. 35. Roskilde Vor Frue. Evangelistfelt fra Ole Christensens Gravsten 1679 (S. 92).

rundbuet, sortmalet Gitter af Smedejern, hvis seks Felter udfyldes af spinkelt Slyngværk. En Midtfrise forestiller en spydbærende Jæger, der angriber et Vildsvin, samt en Hund, der bider en Hjort i Flanken. Midt i Frisen en stor Hane, henvisende til Familiens Navn. Paa Væggen hænger to ovale Vinduesgitre, ligeledes af Smedejern med tilsvarende Bøjleslyng omkring en stor, rødmalet Hane.

I Kapellet staar 4 *Kister* samt Rester af 3 Barnekister, endvidere henligger en løs Kisteplade; denne, en Kiste og to Kistelaag hører hjemme i Krabbernes Kapel.

1) (Fig. 36) 1679. Friderich Hahne, Søn af Vincenz Joachim Hahn og Sidsel Kaas, født paa Egedegaard 2. Juni 1662, gik 13 Aar gammel med Grev Anthon Oldenburg til Fredsforhandlingerne i Nimwegen, studerede siden i Paris, hvor han døde af en hidsig Feber 7. Nov. 1679⁴⁶. Den læderbetrukne Kiste har lodrette Sider og tresidet Laag, rigt beslaaet med barokke Blad- og Frugtbeslag af Messing. For Enderne ses det kronede Spejlmonogram: F H. Inde i Kisten, der er af Eg, staar den legemsformede Blykiste, hvori Liget aabenbart er sendt hjem; paa denne er fastgjort et stort Blyhjerte.

2) 1680. Vincentz Joachim Hahne til Seekamp og Hjortespuirg(!), Ridder, Geheimeraad og Ober Jegermester, Søn af Christoph Hahn til Hinrichshagen og Remplin, fordum Erplandmarschal i Sturgaard [Stargard] og Catharina von Blüchern til Taberkou; født paa Hinrichshagen i Mecklenburg 22. Dec. 1632, død 25. Jan. 1680. Den kobberklædte Kiste har svagt indad og nedad

skraanende Sider og tresidet Laag. Kisten er overordentlig rigt beslaet med Kobberbeslag, væsentlig Krigsarmatur, ofte i meget højt Relief. Midt paa Laaget ses afdødes kronede Vaaben mellem Krucifiks og svævende Engel, paa venstre Side hans mødrene Vaaben. Laagets Ender bærer de kronede Initialer H V H. Løst paa Kisten ligger et smukt udført lille Brystbillede af Kobber af afdøde samt en ret medtaget Dolkeskede. *Kistepladen, af Messing, er i Nationalmuseet.

3) 1681. Ida Hedewich Rumohr, født 1648, død 13. Sept. 1681, Vincentz Hahns anden Hustru⁴⁶. Den kobberklædte Kiste har stærkt indad og nedad skraanende Sider og tresidet, trapezformet Laag, rigt kobberbeslaet, men i lavere Relief end Nr. 2. Der er 4 Anevaaben og paa Siderne to store, drevne Fremstillinger af Kristi Gravlæggelse samt de dødes Opstandelse paa Dommelig, endvidere Spejlmonogrammet: I H.

4) 1685. Catharina Sussana von Hahnen, Hr. Vencens Jochum Hahns og Fru Sidtzel Kaas' Datter, født i Kiøbenhaffn 10. Juli 1666, gift 25. Maj 1681 med Otte Krabbe til Holmegaard og Aakier, Ridder, kgl. Estatsraad, Stiftsbefalingsmand over Sjælland Stift og Amtmand over Roskilde og Trygevelde Amter, død 29. Maj 1685, 18 Aar, 10 Mdr., 18 Dg. gammel. Den fløjlsbetrukne Kiste, der oprindeligt havde Plads i Krabbernes Kapel, har svagt nedad og indad skraanende Sider med rige Beslag. I Fløjlet ses Aftryk af 16 Anevaaben.

Endvidere findes to Kistelaag og en Kisteplade fra Krabbernes Kapel:

1) 1679. Jomfru Øllegaard Krabbe, Datter af Otte Krabbe og Fru Dorete Gerstorf, født i Kbh. 3. Sept. 1676, død paa hendes fædrene Gaard Holmeogr. 19. Maj 1679. Kun det buede, læderbetrukne Laag er bevaret. Indskriften paa Messingkistepladen er Skriveskrift.

2) 1694. Fridrich Christian Krabbe, Søn af Otte Krabbe og Fru Birgete Scheell til Egholmb, født i Kbh. 22. Okt. 1688, død 3. Juni 1694, 5 Aar, 7 Mdr., 12 Dg. gammel. Kun det tresidede, læderbetrukne Laag er bevaret. Indskriften paa Messingkistepladen er Skriveskrift.

Kisteplade af Messing, med Versaler og Kursiv over Jomfru Dorthe Cathrine Krabbe, Datter af Oto Krabbe og Birgitte Scheel, født i Kiøbenhavn 20. April 1691, død sammesteds 27. Juli 1692.

**Kisteplade* af Messing, med Versaler over Frederich Krabbe, Søn af Otte Krabbe og Fru Dorethe Giersdorff, født i Kiøbenhavn 10. Marts 1675 om Morgenen Kl. 9, død samme Dags Aften Kl. 10. Pladen, der kantes af barokke Storblade, er i Nationalmuseet.

Krabbernes Kapel optager søndre Sideskibs to Vestfag og afskilres ved en Mur med spidsbuet Aabning, der dækkes af et lignende Gitterværk som det andet Kapel, blot uden Frise og i Stedet for Hanen en Oval med en stor, kunstig Smedejernsblomst. Ogsaa her findes to ovale Vinduesgitre. I Ka-

E. M. 1943

Fig. 36. Roskilde Vor Frue. Friderich Hahn's Kiste 1679, i »Hahnernes Kapel« (S. 93).

pellet staar to Marmorsarkofager med Vaaben og Initialer O K (Otto Krabbe) og B S (Birgitte Skeel) samt en barok, kobberklædt Trækiste, hvori deres Datter, Charlotte Amalia Krabbe (død 1709) hviler.

Romanske Grave. Baade ved tidligere Udgravninger og ved den store Udgravning 1933—34 blev der blotlagt talrige romanske Grave i og ved Kirken og Klosteret; alle til Kirken hørende ses indmaalt paa Planen Fig. 2. De fleste af dem er af almindelig, senromansk Type, trapezformede, med firkan- tet Hovedrum og muret af Munkesten paa Fladen. Fra disse adskiller sig følgende:

- 1) Øst for Hovedapsiden, sat af Fraadsten, men iøvrigt af samme Type.
- 2) Syd for Nr. 1, sat af Fraadsten, trapezformet, uden Hovedleje.
- 3) Syd for Nr. 2, svarende til Nr. 1.
- 4) Østligt i Koret, af almindelig Teglstenstype, men med halvrundt Hoved- leje (sml. Berengarias Grav i Ringsted, død 1221).
- 5) Vest for Kor 2's Midtpille, delvis under en Grav af almindelig Tegl- stenstype, bred, svagt trapezformet, med særligt Hovedleje, sat af kant- stillede Munkesten. Nr. 4 og 5 er yngre end Kor 2⁴⁷.

6) Nordvestligt i Hovedskibet, rektangulær, med indvendigt Hovedleje, sat af Munkesten paa Fladen.

7) Syd for Nr. 6 og som denne, men uden Hovedleje.

8) I nordre Sideskibs 3. vestlige Fag. Trapezformet, med indvendigt Hovedleje, sat af Fraadsten.

De langs Kirkens Sydside fundne Grave, alle af Tegl, har sikkert nok saa meget hørt til Klosteret som til Kirken. Nogle af disse afveg fra den almindelige Type ved kun at have de to eller tre øvre Skifter paa Fladen, mens det nederste stod paa Kant. Til denne Type hørte ogsaa den vestligste af de tre Klostergrave Sydøst for Kirken, hvori der fandtes et Skelet liggende i en legemsformet **Blykiste* (nu i Nationalmuseet), paa hvilken der fandtes Spor af en malet Majuskelskrift: »Filia Willelmi [h]ic jace[t] — dn . . . gunda« (»her ligger . . . gunde Vilhelmsdatter«).

I flere af Gravene fandtes smaa, trebenede Lerpotter med Trækul, men intet Gravgods.

KILDER OG HENVISNINGER

Litteratur. I. B. Daugaard: Om de danske Klostre. 1830. S. 171 ff. — H. Behrmann: Grundrids til en Beskrivelse af Roeskilde. 1832. S. 157—59. — Steen Friis: Om Vor Frue Kirke i Roskilde, i Kirkehist. Saml. 3. R. I. 1874—77. S. 213—23. — J. B. Løffler: Sjællands Stiftslandsbykirker. 1880. S. 1—10. — Sa. Udsigt over Danmarks Kirkebygninger. 1883. S. 35—39. — Sa. Gravstenene i Roskilde Kjøbstad. 1885. S. 77—83. — J. Kornerup: Vor Frue Kirke og Kloster, i Kirkehist. Saml. 5. R. III. 1905—07. S. 251—61. — Sten Anjou: Heliga korsets kyrka i Dalby samt de älsta kyrkorna i Lund, Roskilde och Odense. 1930. S. 71—77. — C. G. Schultz: Vor Frue i Roskilde, i Aarb. f. nord. Oldkynd. 1937. S. 187—253. — Vilh. Lorenzen: De danske Cistercienserklostres Bygningshistorie. 1941. S. 198—208. — Fr. Beckett: Danmarks Kunst I. 1924. S. 44 f.

Regnskaber 1616—72 (LA), 1616—20, 1660—72 (RA), 1754—63, 1764—72, div. Aar, 1800—29, 1804—62, 1830—53, 1857—62 (LA). Stiftskirkerne. Beregninger og Overslag over Bygningsarbejdet ved Stiftskirkerne 1839—54 (LA). Sjællands Stiftslandsbykirkers Fællesregnskaber 1854—56, 1863—83 (LA). — Synsprotokol 1812—19 (LA), 1861 ff. (hos Stiftsskriveren), Kirkesyn i Stiftskirkerne 1839—54 (LA). — Kornerups Notebøger 3, 6, 8 og 10 (NM). — Museumsindberetninger af J. Kornerup 1856 og 1857 (romanske Grave), 26. Febr., 29. Febr., 16. Marts 1865, 11. Jan. 1866 (Breve om Restaureringen), Hugo Matthiessen og C. M. Smidt 1913 (romanske Grave), V. Hermansen 1933 (romanske Grave), E. Moltke, C. G. Schultz og G. Købke Knudsen 1943.

J. Kornerup: Kortfattet Beskrivelse af St. Jørgensbjerg og Vor Frue Kirker ved Roskilde. MS. 1870. (NM), sml. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1870. S. 148. — Sten Anjou: Redogörelse för grävningarna vid Vor Frue Kirke i Roskilde i Augusti 1926 (NM). — Opmaalinger m. m. af C. G. Schultz fra Udgravningerne 1933—34 (NM). — J. O. Arhning: Vor Frue Kirke i Roskilde (MS. 34 S.) med udførlig Gennemgang af arkivalske og trykte Kilder til Kirkens ældre Historie (NM).

Historik. ¹ Sakse (ed. Olrik) I, 80. ² Georg Galster i AarbKbh. 1929. S. 427, 433 f. ³ I Pave Alexander 4.s Brev af 13. Aug. 1257 (Diplomatarium Danicum 2. R. I, Nr. 234) omtales, at Klosteret var indrettet efter den hellige Benedikts Regel. ⁴ Sakse I, 59 f. ⁵ Erslev: Repertorium, udat. 20, sml. Scandia II, 65 ff. ⁶ H. Olrik: Danske Helgeners

Levned 369 ff., sml. AarbKbh. 1910. S. 54. ⁷ Diplomatarium Danicum 2. R. I, Nr. 234. ⁸ I Pave Alexanders ovfr. omtalte Beskyttelsesbrev til Frue Kloster nævnes blandt Klosterets Gods Kirkerne i Sengeløse, Gadstrup og Glim samt S. Peder-og-S. Paul i Roskilde, og om disse Kirker siges det, at Klosteret ejede dem allerede, »før det antog Cistercienserbrødrenes Regler«; men Sengeløse og Gadstrup fik Klosteret først som Gave af Absalon, efter at han var blevet Ærkebiskop i Lund (Afskr. af Brev fra o. 1400, Erslev: Repertorium, udat. 39). Hvis disse Oplysninger er paalidelige, kan Overgangen til Cistercienserordenen tidligst være foregaaet 1178. ⁹ J. B. Løffler i Aarb. f. nord. Oldkynd. 1873. S. 328 ff. ¹⁰ 1243 ifølge Rydaarbogen, mens andre Annaler har 1242.

¹¹ Suhm: Nye Samlinger til den danske Historie 1794. 3. 85. ¹² Kancelliets Brevbøger 5. Sept. 1570. ¹³ Smst. 15. Febr. 1571. ¹⁴ Ny Kirkehist. Saml. V, 423. ¹⁵ Sjællandske Reg. under 6. Maj 1656 (RA). ¹⁶ Ny Kirkehist. Saml. 3. R. I, 220. ¹⁷ Det oftere omtalte Pavebrev af 13. Aug. 1257 nævner Landsbyer som hørende til Kirken og Klosteret, og til disse maa sikkert regnes Tjæreby, Kamstrup og Skjalstrup, der ikke kan have haft egne Kirker. ¹⁸ I Repertorium 5584 fra 1416 omtales den som Sognekirke, og 1502 omtales en Sognepræst ved Kirken (Danske Magazin I, 19). ¹⁹ H. Rørdam: Danske Kirkelove II, 6. ²⁰ Trap II, 329. ²¹ Fortid og Nutid VIII, 114.

Bygning. ²² Schultz, S. 226, med Note 1. ²³ Stiftslandsbykirker, S. 2. ²⁴ Schultz S. 224—26. ²⁵ C. M. Smidt: Absalon og Roskilde Domkirke, i AarbKbh. 1928. S. 388. ²⁶ DK. Sorø S. 127, Fig. 15. ²⁷ DK. Sorø S. 46. — Bueslagsrundstave fra omtrent samme Tid findes desuden i Ringsted (DK. Sorø S. 133) og i Lund Domkirke (Beckett: Danmarks Kunst II, 5, 6 og 9). ²⁸ C. M. Smidt: Eskils Borganlæg paa Søborg, i Aarb. f. nord. Oldkynd. 1934. S. 251, Noten. ²⁹ DK. Præstø S. 134. ³⁰ Tilstedeværelsen af et østre Glamhul i det oprindelige Klokkestovværk viser ogsaa tydeligt, at man har tænkt at bibeholde den gamle Taghøjde over Midtskibet. ³¹ C. M. Smidt: Roskilde Domkirkes ældste Tilbygning, i Aarb. f. nord. Oldkynd. 1923. S. 101. ³² Behrmann S. 355.

Inventar og Gravminder. ³³ Sml. Chr. Axel Jensen: Snedkere og Billedsnidere. 1911. S. 83. ³⁴ Molbech og Petersen: Danske Diplomer og Breve 34. ³⁵ DK. Sorø Amt S. 64, sml. ogsaa Eggeslevmagle smst. S. 778. Afvigende Schultz S. 246. ³⁶ Schultz S. 244. ³⁷ Gertz: Vitae Sanctorum Danorum S. 390. ³⁸ Anderledes Vilh. Lorenzen: De danske Cistercienserklostres Bygningshistorie. 1941. S. 204. Forfatteren opfatter hele Kor 2 som en »Kultbygning for den hellige Margrethe«. De fremførte Argumenter synes imidlertid ikke bindende. ³⁹ Schultz S. 215 ff. ⁴⁰ Mackeprang: Døbefonte S. 84 ff. ⁴¹ Sml. Chr. Axel Jensen: Snedkere og Billedsnidere S. 83. ⁴² Sml. Løffler: Gravstenene i Roskilde Kjøbstad. 1885. S. 77—83. ⁴³ Danske Atlas II, 347. ⁴⁴ Værkstedbestemmelsen skyldes Chr. Axel Jensen. ⁴⁵ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 223. ⁴⁶ Indskriften er citeret efter Steen Friis: Roskilde Domkirke. 1852. S. 169. ⁴⁷ Schultz S. 243.

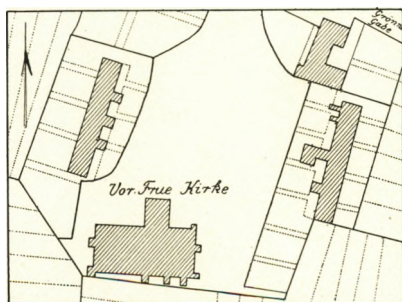

Fig. 37. Roskilde Vor Frue 1790—91.